

Eiropas Savienības
Padome

Briselē, 2023. gada 13. oktobrī
(OR. en)

14191/23

AG 118
EMPL 484
SOC 681
MIGR 338
COH 72
SAN 586

PAVADVĒSTULE

Sūtītājs:	Eiropas Komisijas ģenerālsekretāre, parakstījusi direktore <i>Martine DEPREZ</i>
Saņemšanas datums:	2023. gada 12. oktobris
Saņēmējs:	Eiropas Savienības Padomes ģenerālsekretāre <i>Thérèse BLANCHET</i>
K-jas dok. Nr.:	COM(2023) 577 final
Temats:	KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI Demogrāfiskās pārmaiņas Eiropā: rīkkopa rīcībai

Pielikumā ir pievienots dokuments COM(2023) 577 *final*.

Pielikumā: COM(2023) 577 *final*

Briselē, 11.10.2023.
COM(2023) 577 final

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI**

Demogrāfiskās pārmaiņas Eiropā: rīkkopa rīcībai

1. IEVADS

Cilvēki Eiropā dzīvo ilgāk un veselīgāk. Paredzamais mūža ilgums ir palielinājies, pateicoties Eiropas plašajam sociālajam un ekonomiskajam progresam pēdējās desmitgadēs, tostarp uzlabotam dzīves līmenim, piekļuvei izglītībai un apmācībai, kā arī sasniegumiem veselības aprūpē un medicīnā. Palielinoties paredzamajam mūža ilgumam, Eiropai ir jāveido “ilgdzīvojoša sabiedrība”, kura augstu vērtē ilgāku mūža daļu, kas pavadīta vecumdienās, dod iespējas gados vecākiem iedzīvotājiem un veicina gan pašreizējo, gan nākamo paaudžu labklājību un labbūti.

Tomēr demogrāfiskās pārmaiņas tieši ietekmē ES cilvēkkapitālu un tā konkurētspēju. Paredzams, ka sabiedrības novecošana un darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās palielinās darbaspēka trūkumu un spiedienu uz publiskā sektora budžeti. Sabiedrības novecošana, visticamāk, arī būtiski ietekmēs investīcijas, produktivitāti un uzņēmēju aktivitāti. Turklāt demogrāfiskās pārmaiņas ietekmē mūsu demokrātisko sabiedrību sociālo, teritoriālo un paaudžu kohēziju, jo dažas dalībvalstis un reģionus tās ietekmē vairāk nekā citus.

Eiropadome savos 2023. gada jūnija secinājumos aicināja izveidot rīkkopu, lai risinātu demogrāfiskās problēmas un jo īpaši to ietekmi uz Eiropas konkurētspēju. Iedzīvotāji sagaida, ka ES, rīkojoties kopā ar valstu valdībām, pārvaldīs demogrāfiskās pārmaiņas un to ietekmi. Attiecīgā politika būtu jāīsteno, ievērojot dzimumu līdztiesības un starppaaudžu taisnīguma principu¹, tās pamatā vajadzētu būt vietējiem apstākļiem, ņemot vērā lauku un attālos reģionus, un tajā būtu jāiekļauj citas nozīmīgas pasaules mēroga tendences, piemēram, zaļā un digitālā pārkārtošanās. Ņemot vērā uzdevuma mērogu, ir nepieciešama koordinēta visu valdības struktūru pieeja, kurā demokrātiskā un iekļaujošā veidā iesaistīti visi ekonomikas un sabiedrības dalībnieki. Šādā veidā demogrāfiskās tendences var pārvaldīt, lai kopumā stiprinātu Eiropas noturību, kā to uzsvēra ES iedzīvotāji saistībā ar konferenci par Eiropas nākotni².

Demogrāfiskās pārmaiņas galvenokārt nosaka indivīdu un ģimeņu dzīves izvēle. Tomēr ES un valstu politikai būtu jāpalīdz nodrošināt, ka cilvēki Eiropā var īstenot savus centienus. Šajā nolūkā būtu jāpielāgo valsts politika un atbalsts attiecīgajā līmenī, lai:

- i. labāk saskaņotu **ar ģimeni saistītus nolūkus un algotu darbu**, jo īpaši nodrošinot piekļuvi kvalitatīvai bērnu aprūpei un darba un privātās dzīves līdzsvaru, lai veicinātu dzimumu līdztiesību;
- ii. atbalstītu un dotu iespēju **jaunākajām paaudzēm** attīstīties, attīstīt savas prasmes, atvieglot viņu piekļuvi darba tirgum un mājokļiem par pieņemamu cenu;
- iii. dotu iespēju **vecākajām paaudzēm** un uzturētu viņu labklājību, īstenojot reformas kopā ar atbilstošu darba tirgus un darbavieta politiku;
- iv. vajadzības gadījumā palīdzot novērst darbaspēka trūkumu ar **pārvaldītu likumīgu migrāciju**, kas pilnībā papildina Savienības talantu izmantošanu.

¹ Starppaaudžu taisnīgums ir ideja par godīgumu vai taisnīgumu starp dažādām paaudzēm. To var attiecināt uz godīgumu dinamikā starp bērniem, jauniešiem, pieaugušajiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem, kā arī starp pašlaik dzīvojošajām un nākamajām paaudzēm. Tas attiecas uz vairākām jomām un ietver tādas tēmas kā ekonomiskais vai sociālais taisnīgums, dzīves līmenis vai klimata pārmaiņas.

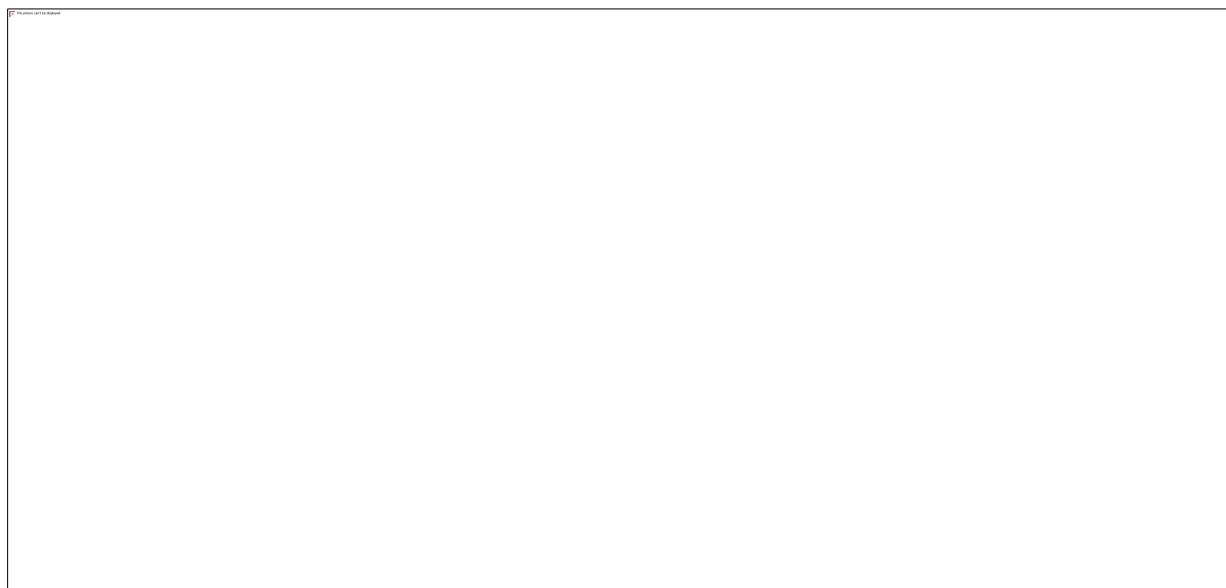
² Konference par Eiropas nākotni, Ziņojums par galīgo iznākumu 2022. gada maijs (15. priekšlikums — Demogrāfiskās pārmaiņas).

ES rīki — reglamentējošie instrumenti, politikas pamatnostādnes un finansējums — būtu efektīvi jāapvieno ar valstu un reģionālo politiku, lai dotu iespēju visām paaudzēm un palīdzētu tām realizēt savas dzīves izvēles un potenciālu ekonomikā un sabiedrībā kopumā.

2. DEMOGRĀFISKĀS PĀRMAIŅAS PĀRVEIDO MŪSU EKONOMIKAS UN SABIEDRĪBU

Turpmākajos gados ES iedzīvotāju skaita samazināšanās un turpmāka novecošana var negatīvi ietekmēt ES konkurētspēju ilgtermiņā. Tiek prognozēts, ka pasaules iedzīvotāju skaits pieaugs visā 21. gadsimtā un novecošana kļūs par arvien nozīmīgāku demogrāfisko tendenci visā pasaulē³. Demogrāfisko pārmaiņu virziens un temps dažādās valstīs atšķiras, un tiek prognozēts, ka lielā mērā pasaules iedzīvotāju skaits pieaugs valstīs ar zemiem ienākumiem. ES iedzīvotāju novecošanas un dzimstības samazināšanās dēļ iedzīvotāju skaits sasniegs maksimumu aptuveni 2026. gadā un pakāpeniski samazināsies nākamajās desmitgadēs. Tiek prognozēts, ka ES darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaits samazināsies (par 57,4 miljoniem līdz 2100. gadam) un pieaugs vecumatkarības koeficients (no 33 % līdz 60 % līdz 2100. gadam)⁴. Šo tendenču rezultātā ES īpatsvars attiecībā pret pasaules iedzīvotāju skaitu turpinās samazināties (no 6 % pašlaik līdz zem 4 % 2070. gadā⁵), kas varētu samazināt vienotā tirgus relatīvo nozīmi pasaules ekonomikā un ES ģeopolitisko ietekmi.

PAREDZAMĀIS UN PROGNOZĒTAIS PASAULES IEDZĪVOTĀJU ĪPATSVARS PA KONTINENTIEM, 1960.–2100. GADS (%)

Ja demogrāfiskajām pārmaiņām netiks pievērsta uzmanība, tās var vēl vairāk saasināt darbaspēka trūkumu, radot vājos punktus ekonomikā. Jau tagad darbaspēka trūkums ES ir

³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomikas un sociālo lietu departamenta Iedzīvotāju nodaļas ziņojums par pasaules iedzīvotāju skaita prognozi 2022. gadā.

⁴ Gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, SWD(2023) 248 final.

⁵ Sk. ziņojumu par demogrāfisko pārmaiņu ietekmi, COM(2020) 241 final. Demogrāfisko pārmaiņu ietekme mainīgā vidē, SWD(2023) 21 final.

rekordliels, un viens no vairākiem faktoriem ir darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās. Vairākās dalībvalstīs un reģionos ir īpaši liels pieprasījums pēc profesionāliem *STEM* (zinātne, tehnoloģija, inženierzinātnes un matemātika), IKT (informācijas un komunikācijas tehnoloģijas), būvniecības, aprūpes un transporta jomā (jo īpaši pēc kravas automobiļu un autobusu vadītājiem)⁶. Tā kā “demogrāfiskā sprādziena paaudze” (tie, kas dzimuši no 1940. gadu vidus līdz 1960. gadu vidum) aiziet pensijā līdz 2030. gadu vidum, tiek prognozēts, ka darbaspēka trūkums augstas kvalifikācijas un zemas kvalifikācijas profesijās ievērojami palielināsies, ja nebūs kompensējošu tendenču. Darbaspēka aktivizēšana un algu pieaugums visvairāk ietekmētajās profesijās var mazināt darbaspēka trūkumu. Tomēr, ja to neatbalsta produktivitātes pieaugums, pieaugošās darbaspēka izmaksas var ietekmēt arī ES uzņēmumu konkurētspēju attiecībā pret konkurentiem citās lielākajās ekonomikās.

Demogrāfiskās pārmaiņas var radīt jaunas iespējas dažādās nozarēs, taču arī palielina noteiktus stratēģiskās atkarības riskus. Tiek prognozēts, ka Eiropas iedzīvotāju novecošana palielinās “sudraba ekonomikas” potenciālu līdz 28,1 % no ES IKP 2025. gadā⁷. “Ilgdzīvojošā sabiedrībā” iespējas rodas dažādās nozarēs un jomās, piemēram, tehnoloģiju, veselības un aprūpes, medicīnas, uztura un labbūtības, izglītības un mūžizglītības, transporta un finanšu pakalpojumu jomā, kā arī sociālajā ekonomikā. Demogrāfiskās pārmaiņas ietekmē arī piekļuvi noteiktām kritiski svarīgām zālēm, palielinot pieprasījumu pēc zālēm, kas pielāgotas ar novecošanu saistītām slimībām, un pēc geriatriskās aprūpes, tādējādi ietekmējot farmācijas pētniecības un izstrādes prioritātes. Turklāt darbaspēka trūkums var traucēt sasniegt vērienīgos mērķus palielināt vietējo ražošanu.

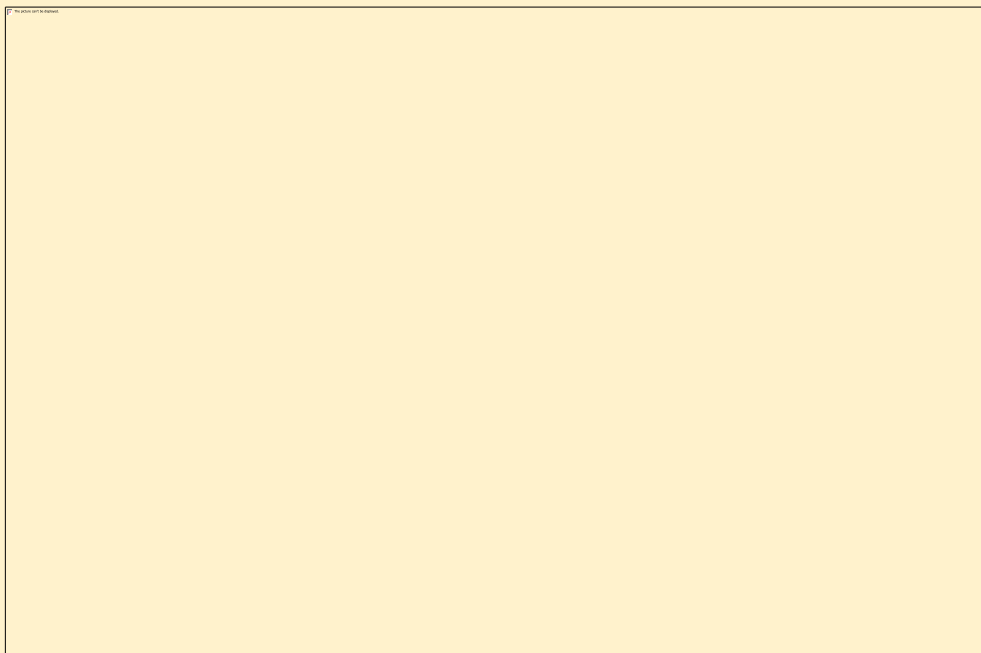
Demogrāfiskās pārmaiņas saasina produktivitātes problēmu. Augstāka produktivitāte, ko daļēji veicina inovācijas un automatizācija (piemēram, robotikas, mākslīgā intelekta izmantošana), kā arī algu uzkrāšana, kas saistīta ar šiem notikumiem, var piedāvāt “ilgdzīvošanas dividendi”, kas palīdz līdzsvarot darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanos. Tomēr pastāvīgs produktivitātes pieaugums var izraisīt problēmas, jo īpaši tāpēc, ka vecāko paaudžu mazo ietaupījumu dēļ resursi tiek novirzīti patēriņam, nevis produktīvām investīcijām. Turklāt vecākus darba ņēmējus varētu vairāk satraukt vajadzība atjaunināt savas prasmes. Sabiedrības novecošana arī samazina uzņēmēju aktivitāti, jo vecāka gadagājuma cilvēku grupām ir mazāka iespēja uzsākt jaunu uzņēmējdarbību un uzņēmumu nodošana starp paaudzēm kļūst sarežģītāka un retāka.

Kā eiropieši uztver demogrāfiskās pārmaiņas un to sekas?

Saskaņā ar jaunajiem Eiropabarometra aptaujas rezultātiem, 7 no 10 eiropiešiem piekrīt, ka demogrāfiskās tendences apdraud ES ekonomisko **labklājību un konkurētspēju** ilgtermiņā.

⁶ Gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, SWD(2023) 248 final.

⁷ “Sudraba ekonomikā” ar saimniecisko darbību tiek apmierinātas 50 gadus vecu un vecāku cilvēku vajadzības, piemēram, ar precēm un pakalpojumiem, kā arī turpmāko saimniecisko darbību, ko rada viņu izdevumi. Eiropas Komisija (2018), *The silver economy – Final report*, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

Lielākā daļa eiropiešu (51 %) uzskata, ka demogrāfisko pārmaiņu pārvaldībai **jābūt politiskai prioritātei** gan ES, gan dalībvalstīs, turklāt vairākums — 85 % — piekrīt, ka tam nepieciešama **cieša valdības struktūru sadarbība visos līmeņos**.

Attiecībā uz politikas risinājumiem iedzīvotāji norādīja, ka vēlamākie sabiedrības novecošanas problēmas risināšanas pasākumi ir pienācīgu **pensiju** nodrošināšana, lai tās varētu atļauties arī **nākamās paaudzes** (49 %), kā arī kvalitatīvu un pieejamu **veselības aprūpes** pakalpojumu nodrošināšana (49 %). Darba tirgū iedzīvotāji par efektīvākajiem uzskata pasākumus, ar ko risina **jauniešu bezdarba** problēmu (61 %), kam seko **darba un privātās dzīves līdzsvara** politika (48 %)⁸.

Sabiedrības novecošana rada lielāku spiedienu uz publiskā sektora budžetiem. Darbspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās rada lejupvērstu spiedienu uz ieņēmumiem no iedzīvotāju ienākuma nodokļa un sociālās apdrošināšanas iemaksām. Un otrādi — tiek prognozēts, ka, sabiedrībai novecojot, veselības aprūpes, ilgtermiņa aprūpes un pensiju izdevumi pieaugs no 24,6 % no IKP 2019. gadā līdz gandrīz 27 % 2040. gadā.⁹ Tādēļ spiediens uz publiskā sektora budžetiem var samazināt fiskālo telpu, kas pieejama investīcijām citās politikas prioritātēs, piemēram, zaļajā un digitālajā pārkārtošanā. Turklāt novecojošai sabiedrībai ir vajadzīgas investīcijas pielāgotos mobilitātes un infrastruktūras risinājumos¹⁰, kas var sniegt labumu visiem iedzīvotājiem un ko īstenot zaļā un digitālā ziņā labvēlīgā veidā.

ES demogrāfiskā pārveide mijiedarbojas ar citām nozīmīgām pasaules mēroga tendencēm, piemēram, zaļo un digitālo pārkārtošanos. Oglekļa emisijas ir cieši saistītas ar ienākumu līmeni, kā arī ar patērētāju vecuma profilu. Lai gan absolūtā izteiksmē viņi patērē mazāk, vecāka gadagājuma cilvēki mēdz dzīvot mazākās mājāsaimniecībās un patērēt vairāk enerģijas, tādējādi

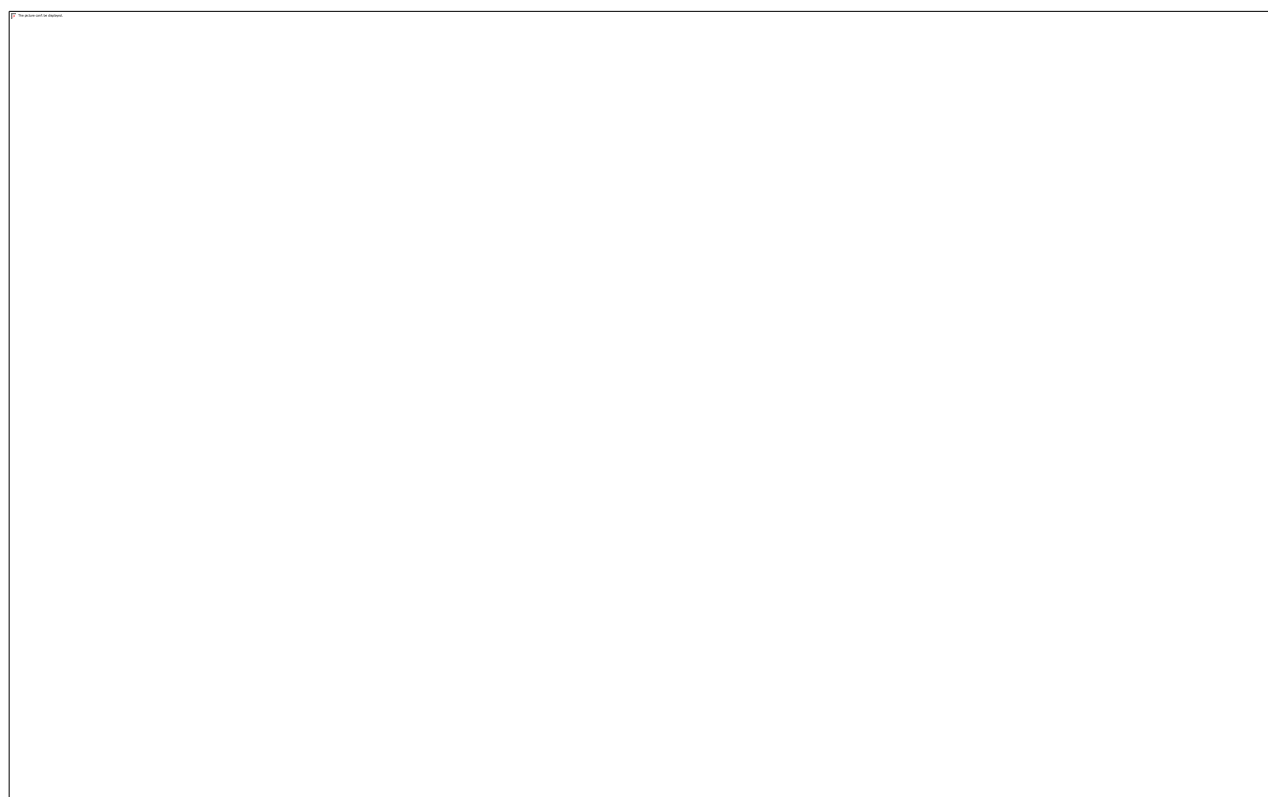
⁸ Eiropabarometra zibensaptauja Nr. 534 “Demogrāfiskās pārmaiņas Eiropā” (Datu vākšana: 1/9 – 14/9/2023).

⁹ Eiropas Komisija (2021), 2021. gada ziņojums par novecošanu: ekonomikas un budžeta prognozes ES dalībvalstīm.

¹⁰ Sk. Augusta līmeņa grupas sociālās aizsardzības un labklājības valsts nākotnes jautājumos ES galīgo ziņojumu (2023).

rodas vairāk emisiju uz vienu iedzīvotāju. Viņi ir arī vairāk pārstāvēti lauku teritorijās, kur ir lielāka atkarība no automobiļu lietošanas. Pieaugot vecāka gadagājuma cilvēku īpatsvaram attiecībā pret iedzīvotāju skaitu, tiek lēsts, ka līdz 2060. gadam līdz 39 % emisiju radīs cilvēki, kas vecāki par 65 gadiem. Vienlaikus klimata pārmaiņas un gaisa piesārņojums negatīvi ietekmē iedzīvotāju mirstību un saslimstību, kas jo īpaši skar neaizsargātākās grupas, tostarp vecāka gadagājuma cilvēkus. Klimata krīze un vides degradācija var arī ietekmēt lēmumu dzemdēt vai nedzemdēt bērnus. Saistībā ar digitālo pārkārtošanos tehnoloģijas var padarīt veselības aprūpi un ilgtermiņa aprūpi rentablāku un uzlabot piekļuvi pakalpojumiem un to kvalitāti, tostarp lauku un attālos reģionos un cilvēkiem ar invaliditāti vai ierobežotām pārvietošanās spējām. Tomēr slikta digitālā infrastruktūra un zems digitālo prasmju līmenis var palielināt atšķirības starp reģioniem, grupām un paaudzēm.

IEDZĪVOTĀJU SKAITA IZMAIŅAS, 2021.–2050. GADS

Pastāv risks, ka palielināsies teritoriālās atšķirības dalībvalstīs un starp tām. Dažos reģionos vienlaikus pastāv vairākas problēmas — sabiedrības novecošana, cilvēku ar augstāko izglītību zems un nemainīgs īpatsvars, kā arī jauniešu un izglītoto cilvēku migrācija. Tas rada risku, ka šie reģioni nonāks talantu izaugsmes strupceļā, ierobežojot spēju veidot ilgtspējīgu, konkurētspējīgu un zināšanās balstītu ekonomiku¹¹. Demogrāfisko pārmaiņu un strukturālās pārveides dēļ daudzos mazāk attīstītos un lauku reģionos rodas arvien lielāks darbaspēka un prasmju trūkums, kā arī samazinās reģionālā konkurētspēja un spēja piesaistīt investīcijas, un

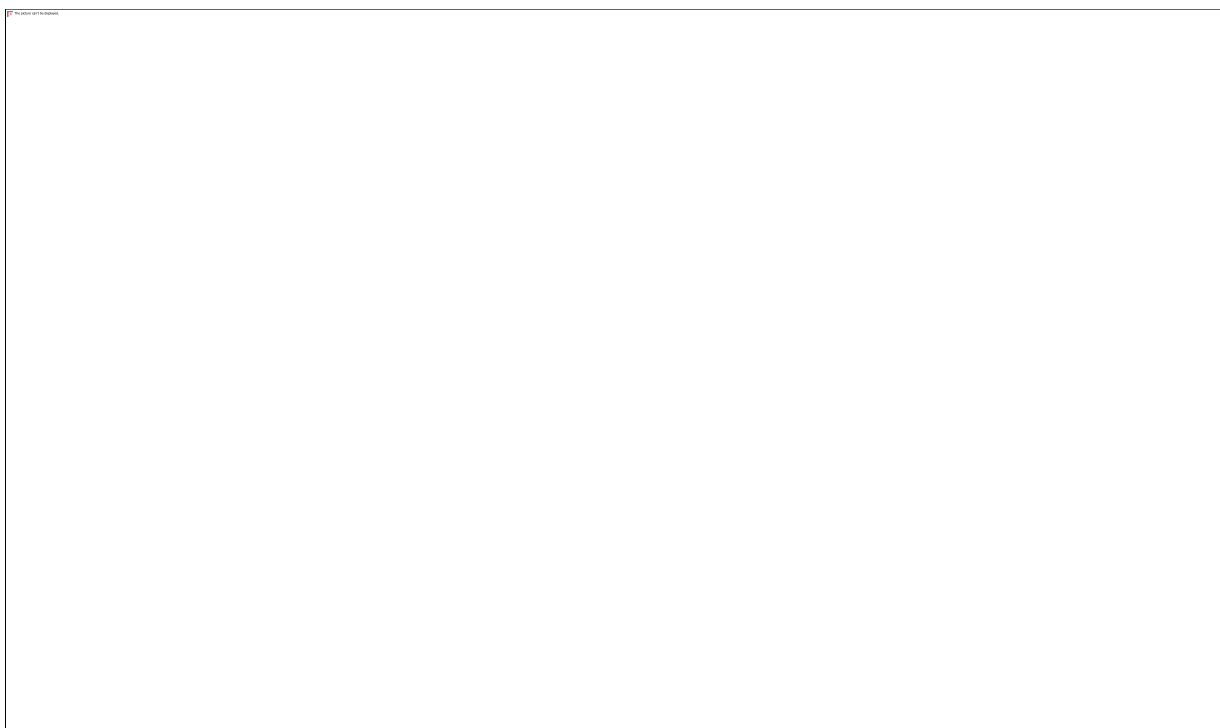
¹¹ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Talantu izmantošana Eiropas reģionos”, COM(2023) 32 final).

dažās valstīs pastāv atšķirības starp pilsētām un laukiem¹². Šādas teritoriālās atšķirības mazina arī sociālo kohēziju un uzticību demokrātiskām institūcijām un procesiem Eiropā¹³.

3. POLITIKAS INSTRUMENTI. DEMOGRĀFISKO PĀRMAIŅU RISINĀŠANA UN PĀRVALDĪBA

Politikas veidotājiem visos līmeņos ir jārada vide, kas ļauj cilvēkiem visā Savienībā realizēt savas dzīves izvēles un saskaņot ģimenes un profesionālo dzīvi. Papildinot šos centienus, likumīga migrācija un trešo valstu valstspiederīgo, kuri likumīgi uzturas ES, efektīva integrācija var palīdzēt mazināt spiedienu darba tirgū un sniegt papildu stimulu inovācijai un uzņēmējdarbībai. Jau ir pieejams visaptverošs ES politikas rīku kopums, lai palīdzētu dalībvalstīm pārvaldīt demogrāfiskās pārmaiņas un to ietekmi. Šajā paziņojumā izklāstītās “rīkkopas” pamatā ir daudzsološa paraugprakse visā Savienībā, un tā papildina valsts līmeņa pasākumus. Tajā ir atzīta nepieciešamība ņemt vērā demogrāfisko pārmaiņu teritoriālo dimensiju, jo īpaši reģionos, kuros vērojama iedzīvotāju skaita samazināšanās un jauno darba ņēmēju mobilitāte (“intelektuālā darbaspēka emigrācija”).

VISAPTVEROŠA PIEEJA DEMOGRĀFISKAJĀM PĀRMAIŅĀM

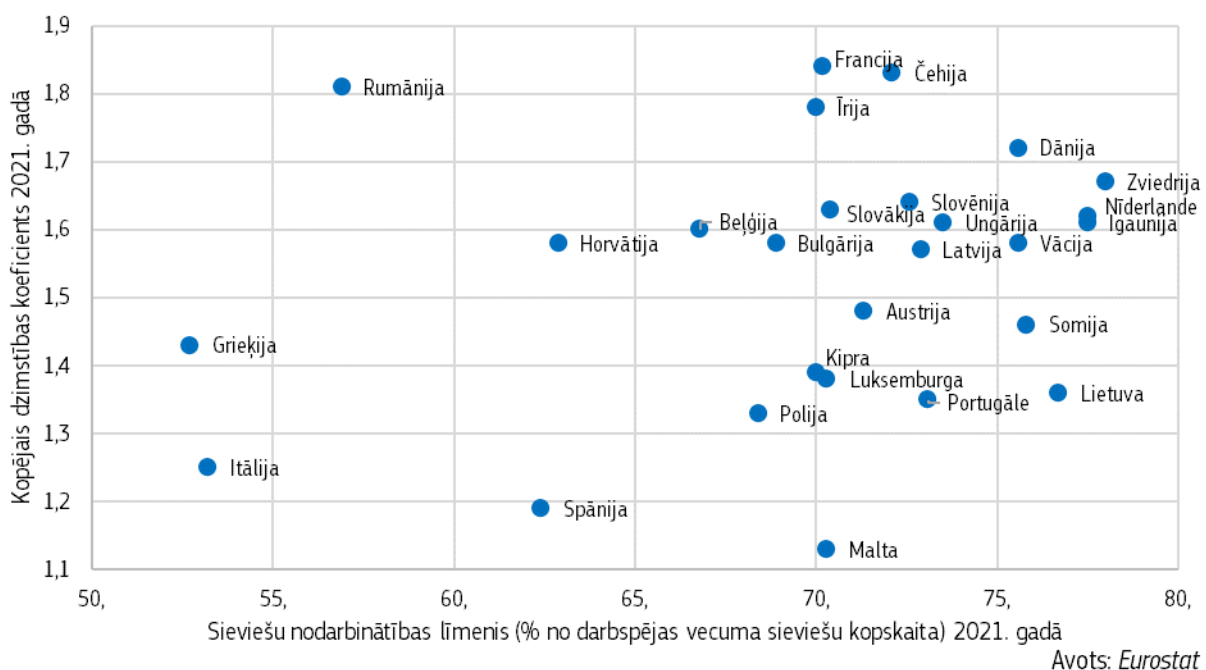
¹² Kohēzija Eiropā 2050. gada perspektīvā, Astotais ziņojums par ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju, SWD(2022) 24 final.

¹³ Eiropas Komisija (2021), *The Demographic Landscape of EU Territories*, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

3.1. Ar ģimeni saistītu nolūku un algota darba saskaņošana

Būtu jāatbalsta ikviens cilvēks, lai viņš varētu izvēlēties gan karjeru, gan ģimeni. Izvēli dzemdēt bērnus izdara katrs pats. Tomēr dzīves kvalitāte, aprūpes un mājokļa pieejamība, kā arī darba iespējas un pienācīgi ienākumi var ietekmēt šīs izvēles. Jaunieši arvien biežāk atliek lēmumu par ģimenes veidošanu vai ierobežo tās lielumu. Tomēr daudzi no viņiem, jo īpaši augsti izglītotas sievietes, norāda, ka vēlētos vairāk bērnu, nekā viņām ir. Galvenie elementi, kas izskaidro atšķirību starp faktisko un vēlamo ģimenes lielumu, ir grūtības saskaņot darba un aprūpes pienākumus un pastāvīgā dzimumu nelīdzsvarotība, kā arī ekonomiskā un sociālā nedrošība, kas saistīta ar nodarbinātības iespējām, dzīves un mājokļa dārdzību.

SIEVIEŠU NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS UN DZIMSTĪBAS KOEFICIENTI ES

Lai sasniegtu ES nodarbinātības līmeņa mērķi 2030. gadam¹⁴, mums ir jācenšas vismaz uz pusi samazināt dzimumu nodarbinātības atšķirības salīdzinājumā ar 2019. gadu. Sieviešu līdzdalības palielināšana varētu būt viens no efektīvākajiem veidiem, kā novērst sabiedrības novecošanas nelabvēlīgās sekas¹⁵. Neraugoties uz uzlabojumiem pēdējās desmitgadēs, sieviešu līdzdalība darba tirgū joprojām ir zemāka par vīriešu līdzdalību. ES sieviešu nodarbinātības līmenis aizvien ir par 10,7 procentpunktiem zemāks par vīriešu nodarbinātības līmeni, un tas ievērojami atšķiras dažādās dalībvalstīs (no 20,1 procentpunkta Rumānijā līdz 1,4 procentpunktiem Lietuvā).¹⁶ Dažās dalībvalstīs, piemēram, Zviedrijā un Dānijā, ir salīdzinoši augsts sieviešu nodarbinātības līmenis, kas pārsniedz 75 % (vienlaikus dzimumu nodarbinātības atšķirības ir zemākas par vidējo), vienlaikus dzimstības koeficienti ir augsti

¹⁴ Porto sociālajā samītā 2021. gadā ES valstu un valdību vadītāji cita starpā atbalstīja Eiropas sociālo tiesību pīlāra rīcības plāna nodarbinātības pamatmērķi 2030. gadam, cenšoties panākt, lai līdz 2030. gadam vismaz 78 % iedzīvotāju vecumā no 20 līdz 64 gadiem būtu nodarbināti.

¹⁵ Eiropas Komisija (2019), *Demographic Scenarios for the EU: Migration, population and education*. Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

¹⁶ Sk. Eiropas sociālo tiesību pīlāra sociālās jomas rezultātu pārskatu.

salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm. Tomēr sievietes gandrīz visās dalībvalstīs, tostarp arī iepriekš minētajās, biežāk nekā vīrieši strādā nepilnu darba laiku, un dzimumu darba samaksas atšķirības joprojām ir būtiskas, jo īpaši sievietēm ar bērniem, turklāt pastāv būtiskas atšķirības starp dalībvalstīm¹⁷.

Tiek lēsts, ka neapmaksātu aprūpes pienākumu dēļ ES 7,7 miljoni sieviešu nevar pievienoties darba tirgum. Salīdzinājumam — tiek lēsts, ka tikai 450 000 vīriešu satrauc šis jautājums¹⁸. Pēdējās divās desmitgadēs māšu līdzdalība darba tirgū ir pat pasliktinājusies¹⁹, un bieži vien tas gadiem ilgi ietekmē viņu karjeru un ienākumus. Arī aprūpes intensitātei ir nozīme: tikai 35 % no neformālajiem aprūpētājiem, kuri nodrošina aprūpi vairāk nekā 40 stundas nedēļā, ir nodarbināti (salīdzinājumā ar 71 % to neformālo aprūpētāju, kuri nodrošina aprūpi mazāk nekā 10 stundas nedēļā)²⁰. Sievietes aizvien ir pārāk maz pārstāvētas daudzās profesijās, kurās ir darbaspēka nepietiekamība, piemēram, IKT. Tas palielina darbaspēka nepietiekamību un vecumatkarības koeficientu, jo pašlaik ekonomiski aktīvo cilvēku skaits samazinās un tas samazināsies arī turpmāk. Turpmāka aprūpes nepieciešamības palielināšanās novecošanas dēļ var nesamērīgi ietekmēt sievietes, jo neformālās aprūpes slogs joprojām ir sadalīts nevienlīdzīgi.

Cenas ziņā pieņemama, pieejama un kvalitatīva bērnu aprūpe ļauj vecākiem saskaņot algotu darbu un ģimenes dzīvi. ES stratēģijā par bērna tiesībām²¹ uzsvērts, ka ir jāgarantē pieeja iekļaujošai, nesegregētai, kvalitatīvai izglītībai. ES 2022. gadā tikai vairāk nekā viena trešdaļa bērnu, kas jaunāki par trīs gadiem (35,7 %), saņēma formālu agrīnās pirmsskolas izglītību un aprūpi (*ECEC*), turklāt pastāv būtiskas atšķirības starp valstīm un nelabvēlīgā situācijā esošo bērnu līdzdalības līmenis ir daudz zemāks. Tikai deviņas dalībvalstis ir sasniegušas pārskatīto Barselonas mērķrādītāju 2030. gadam, proti, 45 % līdzdalības *ECEC*. Vienīgi **Dānijā** gandrīz pilna laika bērnu aprūpi var saņemt lielākā daļa bērnu, kas jaunāki par trim gadiem. Cenas ziņā pieņemamu un kvalitatīvu aprūpes pakalpojumu klāsta paplašināšana, kā tas, piemēram, lielā mērā ir izdarīts **Portugāles** ANP, var labvēlīgi ietekmēt sieviešu nodarbinātību, jo īpaši valstīs, kurās pašlaik ir zems sieviešu līdzdalības līmenis darba tirgū un zems formālās aprūpes īpatsvars. Lauku un attālie reģioni ar zemu aprūpes pakalpojumu pieejamību gūtu būtisku labumu no sociālās infrastruktūras paplašināšanas. Savukārt pieejama, cenas ziņā pieņemama un kvalitatīva bērnu aprūpe ļauj vecākiem veidot ģimeni, vienlaikus paliekot aktīviem, lai gūtu patstāvīgus ienākumus un turpinātu karjeru.

Horvātija savā atveseļošanas un noturības plānā paredz paplašināt *ECEC*, ieguldot aptuveni 215 miljonus EUR. Tā mērķis ir garantēt visiem bērniem, kas vecāki par četriem gadiem, vietu *ECEC*, vienlaikus radot 22 500 jaunas vietas, veicot investīcijas celtniecībā un renovācijā, tādējādi mazinot reģionālo nevienlīdzību.

¹⁷ 2021. gadā sieviešu bruto izpeļņa stundā bija vidēji par 12,7 % zemāka nekā vīriešiem ES; lielākās dzimumu darba samaksas atšķirības ES bija vērojamas Igaunijā (20,5 %), savukārt mazākās — Luksemburgā (-0,2 %).

¹⁸ Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts (2020), *Gender inequalities in care and consequences for the labour market*.

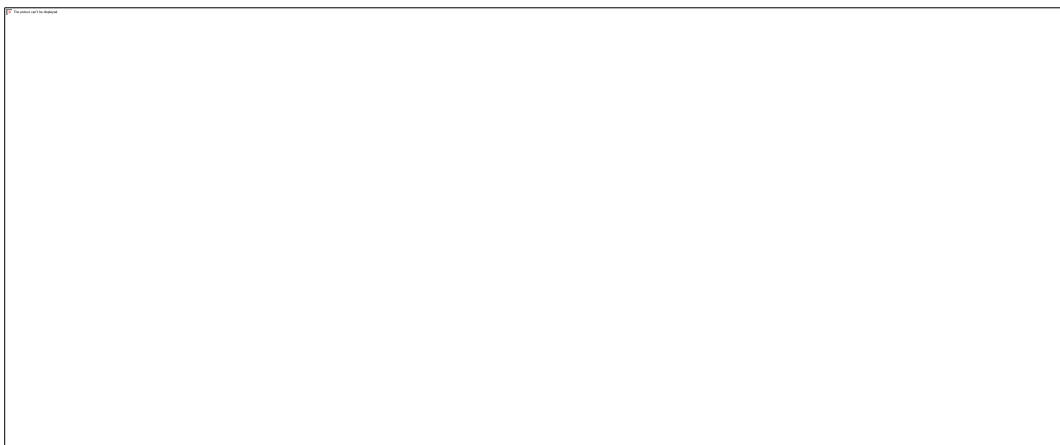
¹⁹ Gada pārskats par nodarbinātību un sociālajiem procesiem Eiropā, SWD(2023) 248 final.

²⁰ Van der Ende, M. un citi, (2021), *Study on exploring the incidence and costs of informal long-term care in the EU*, ES Publikāciju birojs, Luksemburga.

²¹ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES stratēģija par bērna tiesībām”, COM(2021) 142 final.

BĒRNI FORMĀLĀ BĒRNU APRŪPĒ

(% NO BĒRNIEM, KAS JAUNĀKI PAR TRIM GADIEM)

Elastīgs darba režīms, kā arī darba un privātās dzīves līdzsvara politika var atvieglot sievietēm aprūpes slogu. Dalībvalstīs gūtā pieredze liecina, ka dažādiem pasākumiem var būt ilgstoša ietekme uz aprūpes sloga līdzsvarošanu starp vecākiem, tostarp elastīgiem darba modeļiem, atbilstīgām tiesībām uz atvaļinājumu, jo īpaši paternitātes atvaļinājumu un nenododamu, labi apmaksātu vecāku atvaļinājumu, kā arī pasākumiem, kas palielina to izmantošanu. ES tēviem ir tiesības uz vismaz 10 dienas ilgu apmaksātu paternitātes atvaļinājumu un četrus mēnešus ilgu apmaksātu vecāku atvaļinājumu, taču šīs tiesības līdz šim ir transponētas dažādos veidos. Piemēram, **Spānija** un **Somija** piedāvā salīdzinoši ilgus paternitātes atvaļinājumus²². Tomēr aizvien kopumā tēvi reti izmanto vecāku atvaļinājumu. Aprūpētāja atvaļinājums, kas tiek dāsni nodrošināts, piemēram, **Nīderlandē**, var palīdzēt palikt darba tirgū arī tiem, kam ir aprūpes pienākumi attiecībā pret citiem apgādājamiem radniekiem. Elastīgs darba režīms var palīdzēt saskaņot darba laiku ar ģimenes pienākumiem, tostarp ar nepilna laika darbu, kas ir labi līdzsvarots starp dzimumiem. Arī tāldarba izmantošana, kad tas ir iespējams un piemērots, var veicināt labāku ģimenes un darba dzīves saskaņošanu.

Mērķorientētas nodokļu un pabalstu reformas var nodrošināt, ka darbs atmaksājas. Zemu atalgota vientuļā māte, kas sāk darbu ES, vidēji zaudē apmēram divas trešdaļas no saviem bruto ienākumiem, atskaitot pabalstus un nodokļus, no darba algas ar bērna kopšanu saistītu izmaksu dēļ²³. Labi izstrādātas nodokļu un pabalstu sistēmas nodrošina, ka gan indivīdiem, gan ģimenēm ir finansiāli labāki apstākļi, stājoties algotā darbā, piemēram, atceļot nodarbinātību bremsējošus nodokļus otrajam pelnītājam. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazināšana vai ienākuma nodokļa atlaizī ieviešana/paplašināšana tiem, kam ir zemi ienākumi, var veicināt cilvēku iesaistīšanos algotā darbā, vienlaikus saglabājot tiešo nodokļu progresivitāti, lai nodrošinātu sociālās aizsardzības un publisko investīciju finansēšanu. Bērnu pabalsti var īslaicīgi atbalstīt ģimenes veidošanu. Tomēr ir svarīgi nodrošināt, lai tie tiktu izstrādāti mērķorientēti un nekavētu sievietes uzņemties algotu darbu, kā tas ir, piemēram, **Somijas** “elastīgā aprūpes pabalsta” gadījumā.

²² Eiropas Komisija (2022), *The transposition of the Work-Life Balance Directive in EU Member States: A long way ahead*, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

²³ ESAO (2022), *Net childcare costs in EU countries*, 2021.

Galvenie ES līmeņa rīki:

- ar **Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvu**²⁴ tika ieviestas tiesības uz apmaksātu paternitātes atvaļinājumu, apmaksātu vecāku atvaļinājumu, tiesības uz aprūpētāja atvaļinājumu un tiesības pieprasīt elastīgu darba režīmu visiem strādājošiem vecākiem (ja bērns nav vecāks par astoņiem gadiem);
- papildu tiesiskā aizsardzība jo īpaši ietver **Maternitātes atvaļinājuma direktīvu**²⁵ (tiesības uz minimālo grūtniecības un dzemdību atvaļinājumu un aizsardzību pret atlaišanu atvaļinājuma laikā) un **Direktīvu par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos**²⁶ (aizsardzība pret atlaišanu paternitātes un adopcijas atvaļinājuma laikā);
- **Padomes ieteikums par agrīno pirmsskolas izglītību un aprūpi**²⁷ mudina dalībvalstis palielināt līdzdalību šajos pakalpojumos, nosakot vērienīgus mērķus, un atbalsta kvalitatīvu, cenas ziņā pieņemamu un pieejamu pakalpojumu sniegšanu, īpašu uzmanību pievēršot nelabvēlīgā situācijā esošu bērnu iekļaušanai.
- **deklarācija “Sievietes digitālajā jomā”** uzliek dalībvalstīm pienākumu veicināt sieviešu līdzdalību digitālajā jomā, sadarbojoties ar publisko un privāto sektoru un pilsonisko sabiedrību, lai panāktu līdztiesību tehnoloģiju jomā.

Svarīgākie turpmākie pasākumi:

- **Darba un privātās dzīves līdzsvara direktīvas** pārskatīšana 2027. gadā dos iespēju novērtēt, vai noteikumi joprojām atbilst mainīgajai darba praksei;
- saistībā ar savu Dzimumu līdztiesības stratēģiju Komisija organizēs **kampaņu par tiesībām uz darba un privātās dzīves līdzsvaru**, lai palielinātu strādājošo vecāku un aprūpētāju informētību par viņu tiesībām, un saskaņā ar **programmu “Pilsoņi, vienlīdzība, tiesības un vērtības”** izsludinās uzaicinājumu iesniegt projektus, kuru mērķis ir veicināt ģimenei labvēlīgu darbalaika režīmu un atzīt aprūpes vērtību;
- sagaidāms, ka līdz 2024. gada jūnijam dalībvalstis informēs Komisiju par pasākumiem, kas īstenoti vai plānoti saskaņā ar **Padomes ieteikumu par pirmsskolas izglītību un aprūpi**, lai sasniegtu apstiprinātos mērķus 2030. gadam.

3.2. Atbalstīt jaunākās paaudzes un dot tām iespēju attīstīties

Jauniešu potenciāls Eiropā vēl nav pilnībā izmantots. ES 2022. gadā vairāk nekā viens no desmit jauniešiem vecumā no 15 līdz 29 gadiem nemācījās, nestrādāja un neapguva arodu (jaunieši *NEET* situācijā)²⁸, tostarp 13,1 % jaunu sieviešu, 20 % to, kas dzimuši ārpus ES, un 56 % romu jauniešu vecumā no 16 līdz 24 gadiem. Šī problēma liecina par ievērojamām

²⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES.

²⁵ Padomes Direktīva 92/85/EEK (1992. gada 19. oktobris) par pasākumu ieviešanu, lai veicinātu drošības un veselības aizsardzības darbā uzlabošanu strādājošām grūtniecēm, sievietēm, kas strādā pēcdzemdību periodā, vai strādājošām sievietēm, kas baro bērnu ar krūti.

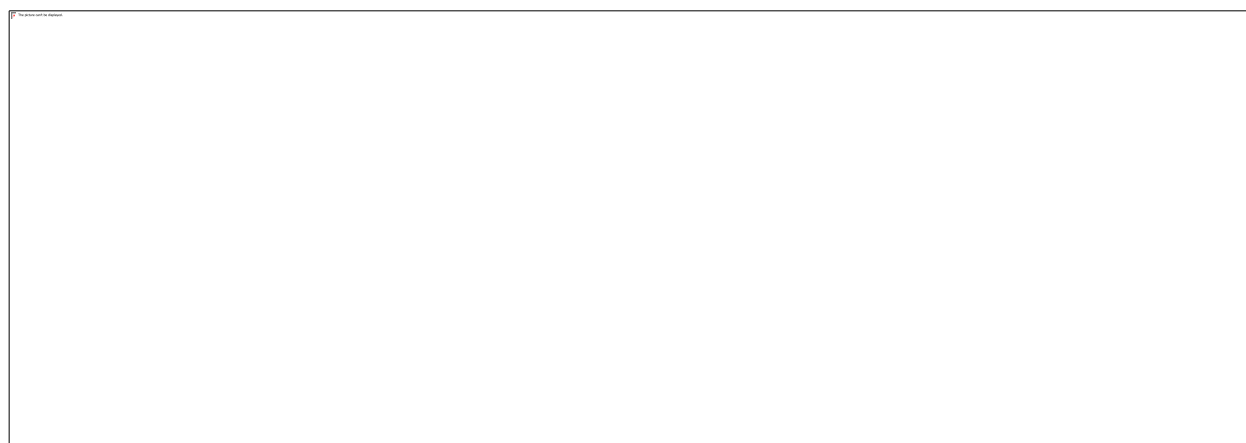
²⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija)

²⁷ Padomes ieteikums (2022. gada 8. decembris) par pirmsskolas izglītību un aprūpi: Barselonas mērķrādītāji 2030. gadam (2022/C 484/01).

²⁸ Sk. Eiropas sociālo tiesību pīlāra sociālās jomas rezultātu pārskatu.

teritoriālām atšķirībām visā ES, īpaši augsts *NEET* līmenis ir konstatēts ES dienvidu un austrumu reģionos, kā arī Francijas tālākajos reģionos. Dažos no šiem reģioniem vairāk nekā viena ceturtdaļa no visiem jauniešiem bija *NEET* situācijā. Jauniem cilvēkiem no ģimenēm nelabvēlīgā vidē, piemēram, ja vecākiem ir zems izglītības līmenis, klasē ir sliktāki rezultāti, un viņiem ir lielāks risks priekšlaicīgi pamest skolu. Tas, ka jaunieši neapmeklē skolu un nestrādā, neļauj viņiem iegūt pieredzi un mācīties darba vietā, kas var ietekmēt viņu nodarbinātības izredzes ilgtermiņā. Tas pasliktina aktīvo, nodarbināto iedzīvotāju atkarības koeficientu attiecībā pret tiem, kas nav nodarbināti.

JAUNIEŠI (VECUMĀ NO 15 LĪDZ 29 GADIEM), KAS NEMĀCĀS, NESTRĀDĀ UN NEAPGŪST ARODU, 2022. GADS

Iespēju radīšana jauniešiem sākas ar audzinošas vides veicināšanu visiem bērniem. Bērni ir jāaizsargā, jāatbalsta un jādod viņiem iespējas. Tas ir jo īpaši svarīgi dzīves gados, kad bērns veidojas. Līdztekus atbalstam, ko vecāki sniedz ar saviem ienākumiem, galvenie politikas risinājumi ietver to, ka bērniem tiek garantēta piekļuve iekļaujošiem, kvalitatīviem pakalpojumiem, jo īpaši agrīnai pirmsskolas izglītībai un aprūpei, pamatizglītībai (tostarp skolā veiktiem pasākumiem), veselības aprūpei un uzturam. Piemēram, **Bulgārija** iegulda 245 miljonus EUR no Atveseļošanās un noturības mehānisma (ANM), lai modernizētu mācību līdzekļus un uzlabotu *STEM* mācīšanos skolās, izveidojot valsts un trīs reģionālus *STEM* centrus, kā arī vairāk nekā 2200 *STEM* laboratorijas un augsto tehnoloģiju klases. Jauniešiem ar dažādiem vai vairākiem apdraudējumiem, piemēram, jauniešiem, kas priekšlaicīgi pārtrauc mācības vai jauniešiem ar invaliditāti vai veselības problēmām, būtu jāsaņem pielāgots atbalsts.

Lai veicinātu jauniešu piekļuvi kvalitatīvām darbavietām, cenas ziņā pieņemamam mājoklim un pienācīgam dzīves līmenim, ir ļoti svarīgi veicināt viņu ilgtermiņa izredzes. Investīcijas izglītībā un apmācībā ir būtiskas, lai mobilizētu jauniešus un nodrošinātu viņus ar pamatprasmēm, kā arī nākotnes prasībām atbilstošām prasmēm, piemēram, tādām, kas nepieciešamas zaļajai un digitālajai pārkārtošanai, kā tas tiek darīts **Itālijā** ar iniciatīvu “Skola 4.0”, lai pārveidotu 100 000 klases inovatīvās mācību telpās. Kā uzsvērts 2023. gada stratēģiskajā nākotnes plānošanas ziņojumā, lai pārvaldītu demogrāfiskās pārmaiņas, ES ir nepieciešami stabili rīki, lai detalizēti prognozētu prasmju un darbaspēka vajadzības galvenajās nozarēs. Turklāt, lai vienmērīgi pārietu no skolas uz darbu, ir svarīgi informēt jauniešus, ko, piemēram, ir darījusi **Slovēnija**, izmantojot vietējos jauniešu “vēstniekus”, kuri informē savus vienaudžus par Garantijas jauniešiem sniegtajām iespējām, kā arī par kvalitatīvu stažēšanos un

profesionālo izglītību un apmācību, tostarp mācekļību. Īslaicīga mācību mobilitāte starp reģioniem un valstīm var uzlabot jauniešu iespējas. Papildus darba tirgus integrācijas uzlabošanai jauniešu iespējas dibināt ģimeni nosaka piekļuve pamatpakalpojumiem (tostarp garīgās veselības pakalpojumiem) un cenas ziņā pieņemamiem energoefektīviem mājokļiem. **Ungārijā** ģimenes mājokļu subsīdija ir neatmaksājama valsts subsīdija ģimenēm, kuras audzina vismaz vienu bērnu, tostarp viendzimuma partnerattiecību pāriem, dzīvokļa vai mājas iegādei vai paplašināšanai. Ģimenes mazākās apdzīvotās vietās var pretendēt uz ģimenes mājokļu subsīdiju lauku apvidos, lai saglabātu iedzīvotāju skaitu laukos. Reģioniem, kas atrodas “talantu attīstības slazdā” (vai kuriem tas draud), ir vajadzīgs mērķorientēts, vietā balstīts atbalsts ekonomikas atdzīvināšanai, izglītības iespējām un labākai piekļuvei pakalpojumiem un mājokļiem.

Galvenie ES līmeņa rīki:

- saistībā ar ES stratēģiju par bērna tiesībām **Eiropas Garantijas bērniem**²⁹ mērķis ir risināt sociālo atstumtību, garantējot bērniem, kam tas vajadzīgs, efektīvu piekļuvi svarīgākajiem pakalpojumiem, tostarp bezmaksas agrīnai pirmsskolas izglītībai un aprūpei;
- **Eiropas Izglītības telpa** nosaka septiņus mērķus 2025. un 2030. gadam³⁰, tostarp attiecībā uz dalību *ECEC*, priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu un skolēnu nepietiekamu sniegumu;
- **jaunatnes nodarbinātības atbalsta pakete**³¹ pastiprina **Garantiju jauniešiem**³², uzlabojot jauniešu integrāciju darba tirgū, tostarp stiprinot prasmes, kas vajadzīgas digitālajai un zaļajai pārkārtošanai;
- **Padomes ieteikuma par profesionālo izglītību un apmācību (PIA)** mērķis ir modernizēt PIA un dot jaunu impulsu mācekļībai un Eiropas satvaram kvalitatīvai un rezultatīvai mācekļībai;
- **iniciatīva “Tiecies, mācies, apgūsti, sasniedz”** ir jauniešu pārrobežu mobilitātes shēma, kas palīdz jauniešiem *NEET* situācijā un citiem integrēties darba tirgū;
- **programma “Digitālā Eiropa”** atbalsta specializētas izglītības programmas progresīvu digitālo prasmju jomā, kā arī jauniešu, jo īpaši meiteņu, digitālo prasmju pilnveidošanu, piemēram, izmantojot **ES programmēšanas nedēļu**;
- **Ilgspējīgas un viedas mobilitātes stratēģija** atbalsta viedās mobilitātes risinājumu izstrādi, kas palīdz novērst depopulāciju un ļauj jauniešiem piekļūt pamatpakalpojumiem (veselībai, izglītībai) un darba iespējām;
- **stratēģijas “Renovācijas vilnis”**³³ mērķis ir divkārsot ikgadējās energorenovācijas ātrumu nākamajos 10 gados; **cenas ziņā pieejamu mājokļu iniciatīvas** mērķis ir uzlabot piekļuvi cenas ziņā pieejamiem mājokļiem, izmantojot vietējo projektu piekļuvi

²⁹ Padomes Ieteikums (ES) 2021/1004 (2021. gada 14. jūnijs), ar ko izveido Eiropas Garantiju bērniem.

³⁰ Papildu informāciju skatīt Padomes Rezolūcijā par stratēģisku satvaru Eiropas sadarbībai izglītības un mācību jomā ceļā uz Eiropas izglītības telpu un turpmāk (2021–2030), 2021/C 66/01.

³¹ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Jauniešu nodarbinātības atbalsts — tilts uz darbvietām nākamajai paaudzei”, COM(2020) 276 final.

³² Padomes Ieteikums (2020. gada 30. oktobris) “Tilts uz nodarbinātību — Garantijas jauniešiem pastiprināšana” un ar ko aizstāj Padomes 2013. gada 22. aprīļa Ieteikumu par garantijas jauniešiem izveidi (2020/C 372/01).

³³ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Eiropas Renovācijas vilnis — par zaļākām ēkām, jaunām darbvietām un labāku dzīvi”, COM/2020/662 final.

tehniskajām un inovācijas iespējām;

- **Talantu veicināšanas mehānisms** palīdz ES reģioniem apmācīt, noturēt un piesaistīt cilvēkus, kā arī risinātu demogrāfiskās pārejas sekas;
- **ES-ESAO/INFE finanšu kompetences sistēmas bērniem un jauniešiem Eiropas Savienībā** mērķis ir palīdzēt uzlabot finanšu prātību, lai viņi varētu pieņemt lēmumus par naudu atbilstoši savām interesēm, tostarp vēlākā dzīvē.

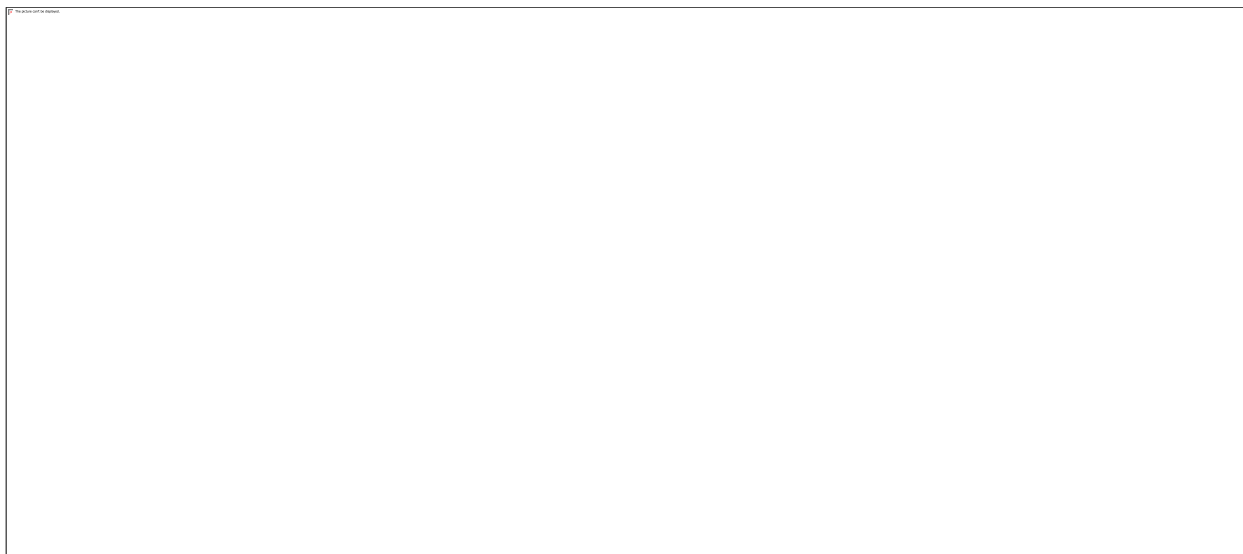
Svarīgākie turpmākie pasākumi:

- Komisija 2024. gada sākumā atjauninās **stažēšanās kvalitātes sistēmu**, kas atbalsta jauniešu pāreju no izglītības un bezdarba uz nodarbinātību, izmantojot kvalitatīvu stažēšanos;
- saskaņā ar **Eiropas garantiju bērniem** 24 dalībvalstis ir iesniegušas valsts rīcības plānus. Dalībvalstis ik pēc diviem gadiem (sākot ar 2024. gada martu) ziņos par īstenošanas gaitu, un Komisija pārskatīs vispārējo progresu 2026. gadā;
- 2023. gadā notikt **Eiropas izglītības telpas** pārdomu process par vidusposma pārskatu, lai atbalstītu īstenošanu. Komisija 2025. gadā publicēs galīgo ziņojumu par EIT;
- Komisija uzrauga progresu to mērķu sasniegšanā, kas **Eiropas Prasmju programmā** noteikti 2025. gadam;
- jaunākie Komisijas priekšlikumi **Padomes ieteikumiem**, ja dalībvalstis tiem piekritīs, atbalstīs valstu iestādes un izglītības un apmācības nozari kvalitatīvas, iekļaujošas un pieejamas **digitālās izglītības un apmācības** nodrošināšanā, lai attīstītu Eiropas iedzīvotāju **digitālās prasmes**.

3.3. Iespēju došana vecākajām paaudzēm un viņu labklājības uzturēšana

Novecojošā sabiedrībā ir ļoti svarīgi dot iespēju gados vecākiem darbiniekiem palikt **aktīviem ilgāk**. Vidējais nodarbinātības līmenis darba ņēmējiem vecumā no 55 līdz 64 gadiem ir pieaudzis no 45 % 2011. gadā līdz 60,5 % 2021. gadā. Tomēr atšķirības starp dalībvalstīm šajā jomā joprojām ir būtiskas, kas liecina, ka joprojām ir iespējams veikt uzlabojumus. Ilgāks darba mūžs var ļaut cilvēkiem atjaunināt prasmes darbā un palikt aktīviem, palīdzot darba devējiem noturēt darbiniekus, vienlaikus veicinot zināšanu nodošanu darbaspēkam vairākās paaudzēs. Elastīgāki darba laika noteikumi palīdz noturēt darbā gados vecākus darbiniekus, piemēram, ar elastīgu vai saīsinātu darba laiku, un ļauj cilvēkiem ilgāk palikt nodarbinātiem, ja viņi to vēlas. Darba ņēmēju tiesības pieprasīt elastīgu darbu (kā tas ir, piemēram, **Beļģijā, Francijā, Vācijā, Nīderlandē**) var palīdzēt mainīt kultūru uz iekļaujošāku darba praksi un darbavietām.

NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS SADALĪJUMĀ PA VECUMA GRUPĀ (%)

Uzņēmumiem un darbiniekiem ir jāsadarbojas, lai pielāgotu darba praksi un mainītu aizspriedumus un stereotipus par paaudzēm. Cieņa pret gados vecākiem pilsoņiem un viņu labbūtību kopumā ir plaukstošas “ilgmūžīgas sabiedrības” stūrakmens. Savienības, kurā valda līdztiesība, stratēģijās, ko Komisija pieņēma 2020. un 2021. gadā³⁴, ir uzsvērtā nepieciešamība apkarot stereotipus, cīnīties pret diskrimināciju vecuma dēļ, veicināt dažādību un iekļaušanu darbavietā un sniegt visiem vienādas iespējas dot ieguldījumu un attīstīties. Tehnoloģiju potenciāls veidot darbvietu, kas pielāgota mainīgajām vajadzībām dzīves laikā, būtu pilnībā jāizmanto (piemēram, palielināta ergonomisku darbstaciju pieejamība, tā saukto “kobotu” jeb hibrīda cilvēku-mašīnu montāžas sistēmu izmantošana, lai samazinātu sastiepuma traumu risku).

Iedzīvotāju novecošana palielinās finanšu dzīves cikla plānošanas pieprasījumu. Pastiprināta līdzdalība papildu aroda un privāto pensiju shēmās var papildināt pensijas ienākumus, tostarp izmantojot struktūras, kuru mērķis ir palielināt iesaistīšanos aroda pensiju shēmās vai Pan-Eiropas privāto pensiju produktā³⁵. Kapitāla tirgu savienības galvenais mērķis ir panākt labākus rezultātus iedzīvotājiem, kuri iegulda, lai sagatavotos nākotnes pasākumiem (piemēram, aiziešanai pensijā, bērnu izglītībai vai piekļuvei mājoklim)³⁶. Arī finanšu pakalpojumu pārrobežu integrācija var uzlabot attiecīgo finanšu instrumentu, piemēram, ilgtermiņa aprūpes apdrošināšanas, piedāvājumu. Labāka izglītība finanšu jomā var dot pilsoņiem iespējas šajā ziņā. Vienlaikus centieni veicināt iekļaujošu piekļuvi maksājumiem un banku pakalpojumiem var nodrošināt, ka neviens netiek atstāts novārtā, jo īpaši vecāka gadagājuma cilvēki.

Veselības veicināšana un slimību profilakse ir galvenie veselīgas ilgmūžības veicinātāji. Palielinoties paredzamajam mūža ilgumam, pieaug nepārnēsājamu slimību, tostarp vēža, slogs,

³⁴ Dzimumu līdztiesības stratēģija 2020.–2025. gadam; *LGBTIQ* līdztiesības stratēģija 2020.–2025. gadam; ES stratēģiskais satvars romu jautājumos 2020.–2030. gadam; ES rasisma apkarošanas rīcības plāns 2020.–2025. gadam; Personu ar invaliditāti tiesību stratēģija 2021.–2030. gadam.

³⁵ Sk. arī Augsta līmeņa grupas pensiju jautājumos gala ziņojumu (2019).

³⁶ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai, ar ko Direktīvas 2009/65/EK, 2009/138/EK, 2011/61/ES, 2014/65/ES un (ES) 2016/97 groza attiecībā uz Savienības privāto ieguldītāju aizsardzības noteikumiem, un priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai, ar ko Regulu (ES) Nr. 1286/2014 groza attiecībā uz pamatinformācijas dokumenta modernizāciju, COM(2023) 279 final.

kas nesamērīgi skar gados vecākus cilvēkus. Šajā saistībā ir nepieciešama uzlabota slimību profilakses pakalpojumu pieejamība un piekļuve tiem, nepārnēsājamu slimību diagnostika un ārstēšana. Lai dzīvotu veselīgi, ir nepieciešama visaptveroša, uz cilvēku vērsta pieeja aprūpei un atbalsta pakalpojumiem, kas veicina pāreju no ārstēšanas uz veselības veicināšanu un slimību profilaksi; pakalpojumu integrācija un koordinēšana, ievērojot aprūpes, autonomijas un neatkarīgas dzīves nepārtrauktību; un visās paaudzēs būtu jāveicina aktīvs un veselīgs dzīvesveids apvienojumā ar labu garīgo veselību un labbūtību, kas var ietvert sabiedriskos pakalpojumus un brīvprātīgus pasākumus. Piemēram, **Rumānijā** ar ANM palīdzību e-veselības un telemedicīnas sistēmas attīstība palīdz uzlabot piekļuvi plašam veselības aprūpes pakalpojumu klāstam, jo īpaši lauku teritorijās un mazpilsētās.

Veselības aprūpe un ilgtermiņa aprūpe ir jāstiprina, un tai jākļūst rentablākai, vienlaikus mazinot veco cilvēku nabadzību, kas jo īpaši skar sievietes. Jo īpaši cenas ziņā pieejami un kvalitatīvi aprūpes pakalpojumi var samazināt aprūpes pienākumus aptuveni 53 miljoniem neformālo aprūpētāju ES, no kuriem tikai 65 % strādā pilnu slodzi. Ieguldījumi aprūpē ir svarīgi, lai piesaistītu un noturētu talantus nozarē. Formālajiem aprūpētājiem ir jāsaņem labākas algas, viņiem jānodrošina labāki darba apstākļi un atbilstoša apmācība, un attiecīgajām profesijām ir jākļūst pievilcīgākām, kā, piemēram, noteikts **Francijas** ceļvedī, kas atbalsta Francijas pilsoņu novecošanu mājās³⁷. Veselības aprūpes nozarē nodarbinātos ietekmē arī nelīdzsvarotība, kas saistīta ar darbinieku novecošanu, medicīnas skolu nodrošinātu aizvietotāju nepietiekamību un spēcīgu starptautisko konkurenci par ārstiem un medmāsām. Šīs nelīdzsvarotības saasinās teritoriālā līmenī, ņemot vērā nepieciešamību racionalizēt veselības pakalpojumu sniegšanu reģionos līdz ar iedzīvotāju skaita samazināšanos. Ja lietotājiem, kā arī profesionāliem veselības un aprūpes jomā ir attiecīgas digitālās prasmes, digitālās tehnoloģijas var veicināt izmaksu ziņā efektīvus un kvalitatīvākus pakalpojumus, izmantojot digitālos veselības rīkus un palīgtechnoloģijas. Turklāt tās var atvieglot sociālo kontaktu, lai mazinātu vientulību, kas ietekmē arī garīgo veselību.

Lai nodrošinātu atbilstošas un ilgtspējīgas pensijas, pensiju reformas ir jāpapildina ar atbalstošu darba tirgus politiku. Pēdējās divās desmitgadēs daudzas dalībvalstis ir īstenojušas pensiju reformas, paaugstinot likumā noteikto pensijas vecumu un pielāgojot nosacījumus. Tomēr dažas dalībvalstis joprojām atpaliek³⁸, un pensiju reformām ir nepieciešami papildu pasākumi, lai tie sniegtu rezultātus. Tie ietver darba tirgus reformas, lai sniegtu pielāgotu palīdzību un mūžizglītības iespējas, stimulētu darba meklējumus un piedāvātu nodarbinātības subsīdijas gados vecākiem darbiniekiem, kā tas paredzēts **Austrijas**

Itālijas nodarbinātības garantijas darbiniekiem mērķis ir palīdzēt cilvēkiem integrēties darba tirgū, īpašu uzmanību pievēršot sievietēm, ilgstošiem bezdarbniekiem, darbiniekiem ar invaliditāti, jauniešiem, kā arī gados vecākiem darbiniekiem. No *NextGeneration EU* iniciatīvai ir piešķirts budžets 4,4 miljardu EUR apmērā.

³⁷ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Eiropas Aprūpes stratēģija", COM(2022) 440 final.

³⁸ 2023. gadā piecas dalībvalstis (Čehija, Vācija, Īrija, Luksemburga, Polija) saņēma konkrētai valstij adresētus ieteikumus par pensiju sistēmu ilgtermiņa ilgtspēju un aktīvām vecumdienām.

mērķorientētajā “Nodarbinātības iniciatīvā 50+”. Šāda aktīva darba tirgus politika ir būtiska, lai palīdzētu ilgstošiem bezdarbniekiem palikt darba tirgū, vienlaikus ievērojot viņu dažādās vajadzības. Būtu jāatbalsta gados vecāki cilvēki, kuri vēlas strādāt pēc pensijas vecuma sasniegšanas. Pielāgojot politiku, būtu jāparedz pievilcīgas iespējas atlikt pensionēšanos un likvidēt ienākumu ierobežojumus un citus šķēršļus.

Fiskālo ilgtspēju un atbilstību var uzlabot, uzlabojot publisko finanšu struktūru un sociālās aizsardzības sistēmu ieņēmumu bāzi. Lai gan ieņēmumiem, ko rada darbaspēka ienākumi³⁹, arī turpmāk būs nozīme labklājības finansēšanā, ir visaptverošāk jāpārdomā optimāla nodokļu kombinācija, ņemot vērā demogrāfiskās tendences, tostarp izvērtējot iespējas palielināt kapitāla nodokli, lai kompensētu darbaspēka nodokļu īpatsvara samazināšanos. Turklāt publisko finanšu struktūru var padarīt izaugsmei, nodarbinātībai un videi labvēlīgāku, novirzot nodokļu slogu no darbaspēka⁴⁰ uz enerģijas un vides nodokļiem. Kopš 2022. gada Komisija organizē ikgadēju simpoziju par nodokļu jautājumiem, kurā pulcējas politikas veidotāji, akadēmisko aprindu pārstāvji, uzņēmēji un pilsoniskās sabiedrības pārstāvji, lai pārdomātu, kā pielāgot mūsu nodokļu kombināciju, gaidot 2050. gadu. Visbeidzot, zemas prioritātes vai neefektīvu izdevumu samazināšana var palīdzēt noteikt prioritātes un uzlabot publiskā sektora efektivitāti.

Galvenie ES līmeņa rīki:

- **ES pamatdirektīvas par darba aizsardzību**⁴¹ mērķis ir nodrošināt cilvēku drošību un veselības aizsardzību darbā;
- **Nodarbinātības vienlīdzības direktīva**⁴² aizsargā pret diskrimināciju darbā vecuma dēļ;
- **Padomes ieteikumā par ilgstošo bezdarbnieku integrāciju** darba tirgū⁴³ sniegtas politikas norādes attiecībā uz aktivizācijas pasākumiem valsts līmenī;
- saskaņā ar Eiropas Aprūpes stratēģiju **Padomes ieteikumā par piekļuvi cenas ziņā pieejamai un kvalitatīvai ilgtermiņa aprūpei**⁴⁴ ir sniegti norādījumi dalībvalstīm par to, kā uzlabot ilgtermiņa aprūpes atbilstību, pieejamību un kvalitāti visiem, kam tā nepieciešama, kā arī par to, kā uzlabot aprūpētāju darba apstākļus;
- **Padomes ieteikums par adekvātu minimālo ienākumu, kas nodrošina aktīvu iekļaušanu**⁴⁵, palīdz dalībvalstīm reformēt savus sociālās drošības tīklus, veicinot adekvātu ienākumu atbalstu, segumu un izmantošanu, piekļuvi pakalpojumiem un integrāciju darba tirgū;
- **Eiropas Piekļūstamības akts**⁴⁶ padara galvenos produktus un pakalpojumus pieejamākus vecāka gadagājuma cilvēkiem un cilvēkiem ar invaliditāti, tostarp e-pakalpojumus un atsevišķus transporta pakalpojumu elementus;

³⁹ Darbaspēka nodokļi 2021. gadā veidoja 51,4 % no visiem nodokļu ieņēmumiem ES.

⁴⁰ Jo īpaši, samazinot nodokļu slogu personām ar zemākiem un vidējiem ienākumiem, lai stimulētu algotu darbu.

⁴¹ Padomes Direktīva 89/391/EEK (1989. gada 12. jūnijs) par pasākumiem, kas ieviešami, lai uzlabotu darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību darbā.

⁴² Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju.

⁴³ Padomes Ieteikums (2016. gada 15. februāris) par ilgstošo bezdarbnieku integrāciju darba tirgū (2016/C 67/01).

⁴⁴ Padomes Ieteikums (2022. gada 8. decembris) par piekļuvi cenas ziņā pieejamai un kvalitatīvai ilgtermiņa aprūpei (2022/C 476/01).

⁴⁵ Padomes Ieteikums (2023. gada 30. janvāris) par adekvātu minimālo ienākumu, kas nodrošina aktīvu iekļaušanu (2023/C 41/01).

⁴⁶ Direktīva (ES) 2019/882 (2019. gada 17. aprīlis) par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām.

- **iniciatīva “Veselīgāka sabiedrība”** palīdz ES valstīm samazināt galveno slimību slogu un uzlabot iedzīvotāju veselību un labbūtību, veicinot veselīgu novecošanu;
- **visaptverošā pieeja garīgajai veselībai** piedāvā 20 pamatiniciatīvas un paredz ES atbalstu 1,23 miljardu EUR apmērā pasākumiem, kas veicina labu garīgo veselību vairākās paaudzēs, lielāko uzmanību pievēršot neaizsargātām grupām;
- **Eiropas Vēža uzveikšanas plāns** atbalsta, koordinē un papildina dalībvalstu darbības, lai samazinātu vēža radīto slogu visā slimības gaitā, tostarp ar **Padomes ieteikumu par jaunu ES pieeju vēža skrīningam**⁴⁷;
- **Pan-Eiropas privāto pensiju produkts** ir brīvprātīga privāto pensiju shēma, ko piedāvā finanšu iestādes, lai sniegtu iedzīvotājiem jaunu iespēju veidot uzkrājumus pensijai;
- **ES-ESAO/INFE finanšu kompetences sistēma pieaugušajiem Eiropas Savienībā** veicina pieaugušo finanšu prasmes, cita starpā atbalstot finanšu pratības programmas un labas prakses apmaiņu;
- **patēriņa pēdas kalkulators**⁴⁸ ļauj iedzīvotājiem novērtēt savu ietekmi uz vidi un sniedz padomus, kā mainīt rīcību uz ilgtspējīgākiem modeļiem.

Svarīgākie turpmākie pasākumi:

- Komisija aicina likumdevējus strādāt, lai ātri panāktu vienošanos par tās priekšlikumiem **līdztiesības iestāžu standartiem**⁴⁹;
- **Augsta līmeņa grupa nediskriminācijas, līdztiesības un dažādības jautājumos** veicina pieredzes apmaiņu par vecuma līdztiesību un cīņu pret diskrimināciju vecuma dēļ, un 2024. gada pavasarī tā publicēs gatavo dokumentu;
- dalībvalstīm līdz 2024. gada jūnijam ir ieteicams informēt Komisiju par pasākumiem, kas īstenoti vai plānoti saskaņā ar **Padomes ieteikumu par piekļuvi cenas ziņā pieejamai un kvalitatīvai ilgtermiņa aprūpei**, papildinot pastāvīgu uzraudzību un atbalstu valsts reformām;
- **2024. gada Pilsētas pieejamības balvas** ieguvēji tiks paziņoti konferencē, ar ko tiks atzīmēta Starptautiskā diena cilvēkiem ar invaliditāti 2023. gada decembrī;
- Komisija 2024. gadā publicēs **ziņojumu par pensiju pietiekamību** (kopā ar Sociālās aizsardzības komiteju) un **ziņojumu par novecošanu** (kopā ar Darba grupu novecošanas jautājumos);
- dalībvalstīm ieteicams līdz 2025. gada decembrim ziņot par **Padomes ieteikuma par jaunu ES pieeju vēža skrīningam** īstenošanu.

⁴⁷ Padomes ieteikums (2022. gada 9. decembris) par profilakses stiprināšanu ar agrīnas atklāšanas palīdzību: jauna ES pieeja vēža skrīningam, ar ko aizstāj Padomes ieteikumu 2003/878/EK (2022/C 473/01).

⁴⁸ <https://knowsdgs.jrc.ec.europa.eu/cfc>

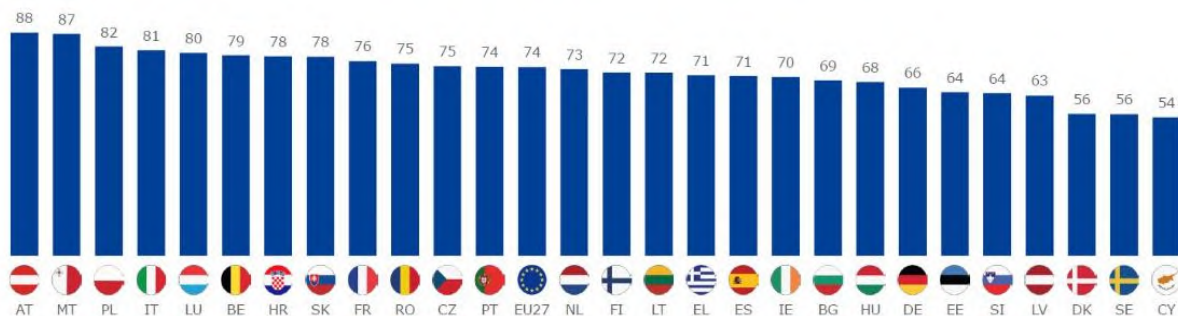
⁴⁹ Priekšlikums Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi pret personām neatkarīgi no viņu rases vai etniskās piederības, vienlīdzīgu attieksmi nodarbinātības un profesijas jomā pret personām neatkarīgi no viņu reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai seksuālās orientācijas, vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm sociālā nodrošinājuma jautājumos un attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem, preču piegādi un pakalpojumu sniegšanu un par Direktīvas 2000/43/EK 13. panta un Direktīvas 2004/113/EK 12. panta svīturošanu, COM/2022/689 final; un priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par līdztiesības iestāžu standartiem attiecībā uz vienlīdzīgu attieksmi un iespēju vienlīdzību starp sievietēm un vīriešiem nodarbinātības un profesijas jautājumos un par Direktīvas 2006/54/EK 20. panta un Direktīvas 2010/41/ES 11. panta svīturošanu, COM(2022) 688 final.

3.4. Darbaspēka nepietiekamība un pārvaldīta likumīgā migrācija

2022. gadā darbaspēka nepietiekamība ES sasniedza vēsturiski augstāko līmeni. Lai gan nodarbinātības līmenis ES sasniedza jaunu rekordaugstu atzīmi, aptuveni 30 % no visiem uzņēmumiem ziņoja par darbaspēka nepietiekamību⁵⁰ un 74 % MVU ziņo, ka tiem trūkst kvalificētu darbinieku⁵¹. Darbaspēka nepietiekamība ir vērojama dažādās nozarēs un profesijās visos prasmju līmeņos, un ir paredzams, ka tā palielināsies. Lai gan darbaspējas vecuma cilvēku, jo īpaši sieviešu, jauniešu un vecāka gadagājuma cilvēku, aktivizēšana, prasmju nepietiekamības samazināšana, darba apstākļu uzlabošana atsevišķās nozarēs un mobilitāte ES iekšienē ir ļoti svarīgi aspekti darbaspēka nepietiekamības mazināšanai, ar to nepietiks, lai apmierinātu vajadzības visās profesijās, kurās trūkst darbaspēks⁵². Likumīgā migrācija no valstīm, kas nav ES dalībvalstis, arī var palīdzēt darba devējiem aizpildīt vakances visos prasmju līmeņos, piemēram, profesijās, kurām ir būtiska nozīme ES ekonomikā un tās zaļajā un digitālajā pārkārtošanās saistībā ar Zaļā kursa industriālo plānu. Ņemot vērā ES darba tirgus lielumu, darbaspēka migrācija uz to joprojām ir zema salīdzinājumā ar starptautisko līmeni⁵³.

MVU, KAS SASKARAS AR PRASMJU NEPIETIEKAMĪBU (%)

NVU, KAS SASKARAS AR PRASMJU NEPIETIEKAMĪBU (%)

Bāze: visi MVU (n=12 909)

Uzlaboti likumīgās migrācijas ceļi uz ES var palīdzēt aizpildīt vakances, vienlaikus sniegtot labumu arī izcelsmes valstīm. Nepieciešamība padarīt Eiropu par pievilcīgāku galamērķi talantiem no trešām valstīm ir pastāvīgs ES rūpniecības nozares aicinājums. Tam nepieciešami proaktīvi pasākumi, lai palīdzētu savest kopā darba devējus un darba ņēmējus. To atzīst vairākas dalībvalstis, par ko liecina pieaugošais darba atļauju skaits, ko izsniedz trešo

Zviedrija piesaista un notur starptautiskus talantus, piešķirot jaunu uzturēšanās atļauju augsti kvalificētiem trešo valstu valstspiederīgajiem un veicot pastiprinātus kontroles pasākumus, lai novērstu migrācijas ceļu ļaunprātīgu izmantošanu.

⁵⁰ Uzņēmumu un patērētāju apsekojums, Eiropas Komisija.

⁵¹ Eurobarometra zibensaptauja Nr. 529 (2023).

⁵² Eiropas Komisija (2023), *The Demographic Landscape of EU Mobility 2022*, Eiropas Savienības Publikāciju birojs, Luksemburga.

⁵³ Piemēram, salīdzinājumā ar Austrāliju, Kanādu un Amerikas Savienotajām Valstīm. ESAO (2019), *Building an EU Talent Pool: A New Approach to Migration Management for Europe*, OECD Publishing, Parīze.

valstu valstspiederīgajiem nodarbinātības nolūkiem⁵⁴. ES cenšas atbalstīt izcelsmes valstis ar talantu partnerībām, lai stiprinātu to ekonomisko bāzi un cilvēkkapitālu. Lai piesaistītu talantus visā pasaulē, ir vajadzīgas mērķorientētas darbaspēka migrācijas iniciatīvas, kuru nolūks ir novērst nepietiekamību, ko nevar novērst ar vietējo darbaspēku, vienlaikus ņemot vērā pašu trešo valstu valstspiederīgo vēlmes un izcelsmes valstu prioritātes. Talantu partnerības starp ES un trešām valstīm apvieno tiešo atbalstu darba vai apmācības mobilitātes shēmām ar spēju veidošanu un investīcijas cilvēkkapitālā⁵⁵, lai nodrošinātu vienlīdzīgu ieguvumu gan dalībvalstīm, gan partnervalstīm, gan uzņēmēju kopienām abās pusēs, gan personām, kas gūst labumu. Saskaņā ar ESAO datiem tikai četras ES dalībvalstis⁵⁶ ir iekļautas to 10 labāko valstu skaitā, kas spēj piesaistīt augsti izglītotus talantus un uzņēmējus no ārvalstīm, tostarp Zviedrija ar uzņēmējiem labvēlīgiem vīzu nosacījumiem, kā arī iekļaujošu, ģimenēm labvēlīgu vidi⁵⁷. Politikai ir arī jāatvieglo trešo valstu valstspiederīgo veiksmīga integrācija Eiropas sabiedrībā, jo integrācija un ES pamatvērtību un principu ievērošana ir gan tiesības, gan pienākums.

Darba piemeklēšana un orientēšanās likumīgās migrācijas ceļos bieži vien ir apgrūtināsa un dārga gan migrantiem, gan darba devējiem. Būtu jāatvieglo piekļuve darba tirgum, nodrošinot likumīgiem migrantiem godīgus darba apstākļus, ātri atzīstot ārvalstu kvalifikāciju un sniedzot atbalstu administratīvo un valodas šķēršļu pārvarēšanai. Piemēram, **Čehija** ir izveidojusi īpašu IT rīku to darbaspēka vajadzību novērtēšanai, ko varētu apmierināt ar migrāciju, un **Grieķijā** ir pieejama lietotājam ērta tiešsaistes platforma, lai labāk saskaņotu prasmju piedāvājumu un pieprasījumu. Jāveicina koordinētāka pieeja, lai saskaņotu to darba devēju vajadzības, kuri meklē darbiniekus ES, un to darba ņēmēju vajadzības, kuri meklē darbu. Migranti bieži strādā darbu, kas neatbilst viņu prasmēm, un gandrīz 40 % no viņiem ir augstāka kvalifikācija par to, kas vajadzīga darbā, kurā viņi strādā (salīdzinājumā ar 20 % ES pilsoņu). Arī trešo valstu pilsoņi un migrantu izcelsmes personas bieži cieš no diskriminācijas, sliktiem darba apstākļiem un viņiem trūkst atbilstošu valodas zināšanu. Tādējādi trešo valstu pilsoņu nodarbinātības līmenis ir zemāks nekā dalībvalstu valstspiederīgo vai citu ES pilsoņu, tostarp jauniešu, nodarbinātības līmenis⁵⁸. Tas vēl vairāk pamato to, ka ir vajadzīgi labi organizēti un sakārtoti kanāli darbaspēka migrācijai uz ES.

Galvenie ES līmeņa rīki:

- pārskatītā **ES zilās kartes direktīva**⁵⁹, kas tiks piemērota no 2023. gada 19. novembra, atvieglos augsti kvalificētu darbinieku pieņemšanu darbā ES;
- ar **Vienotās atļaujas direktīvu**⁶⁰ ir ieviesta viena vienota atļauja, kas piešķir tiesības strādāt un tiesību kopumu darba ņēmējiem no trešām valstīm, savukārt **Pastāvīgo iedzīvotāju direktīvā**⁶¹ paredzēti noteikumi ES pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai.

⁵⁴ 2022. gadā ar nodarbinātību saistītu iemeslu dēļ tika izsniegti aptuveni 1,6 miljoni uzturēšanās atļauju.

⁵⁵ Tostarp prasmju pilnveidošana, profesionālā izglītība un apmācība, kā arī darbā balstītu apmaiņas shēmu ieviešana.

⁵⁶ Nīderlande, Zviedrija, Luksemburga, Dānija.

⁵⁷ ESAO Talantu piesaistīšanas rādītāji.

⁵⁸ Eiropas Migrācijas tīkls (2019), *Report on Labour market integration of third country nationals in EU member states*.

⁵⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2021/1883 (2021. gada 20. oktobris) par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumiem augsti kvalificētas nodarbinātības nolūkā un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2009/50/EK.

⁶⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/98/ES (2011. gada 13. decembris) par vienotu pieteikšanās procedūru, lai trešo valstu valstspiederīgajiem izsniegtu vienotu uzturēšanās un darba atļauju dalībvalsts teritorijā, un par vienotu tiesību kopumu trešo valstu darba ņēmējiem, kuri kādā dalībvalstī uzturas likumīgi.

⁶¹ Padomes Direktīva 2003/109/EK (2003. gada 25. novembris) par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji.

Abas direktīvas tiek pārskatītas, lai racionalizētu un atvieglotu trešo valstu valstspiederīgo integrāciju un stiprinātu viņu tiesības;

- **talantu partnerības** ar atsevišķām trešām valstīm (pašlaik Maroku, Tunisiju, Ēģipti, Bangladešu, Pakistānu⁶²) uzlabo starptautiskās darbaspēka mobilitātes likumīgos ceļus un attīsta talantus abpusēji izdevīgā veidā, ņemot vērā partnervalstu iespējamās bažas;
- **Rīcības plānā par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam**⁶³ ir ierosināts atbalsts dalībvalstīm, veicot darbības, tostarp uzlabojot nodarbinātības iespējas un migrantu kvalifikācijas atzīšanu vai attīstot iekļaujošu izglītību un apmācību;
- **brīvās tirdzniecības nolīgumos** ar trešām valstīm, tostarp tajos, par kuriem notiek sarunas ar Austrāliju, Indonēziju, Indiju un Taizemi, būtu jāiekļauj noteikumi, kas atbalsta kvalificētu speciālistu pārcelšanos.

Svarīgākie turpmākie pasākumi:

- Komisija 2023. gada novembrī nāks klajā ar **talantu mobilitātes paketi**, tostarp priekšlikumu par ES talantu fondu kā IT platformu, lai atvieglotu darba piemeklēšanu starp ES darba devējiem un darba meklētājiem no trešām valstīm, Komisijas ieteikumu par trešo valstu valstspiederīgo kvalifikāciju atzīšanu un priekšlikumu Padomes ieteikumam par mācību mobilitātes satvaru.
- Izmantojot **darbaspēka migrācijas platformu**, dalībvalstis un Komisija turpinās stiprināt sadarbību migrācijas veicināšanas jomā, lai varētu novērst reģionālo darbaspēka nepietiekamību visās dalībvalstīs.

4. DEMOGRĀFIJAS RĪKKOPAS ĪSTENOŠANA

Demogrāfijas rīkkopa var palīdzēt mobilizēt politiku ES un valstu līmenī. Komisija aicina dalībvalstis ieviest un īstenot integrētu politiku, kas risinātu demogrāfiskās pārmaiņas un aptvertu demogrāfijas problēmas visās politikas jomās. Dalībvalstis tiek mudinātas izmantot ES līmenī pieejamos instrumentus kopā ar valsts politiku. Eiropas pusgada procesā dalībvalstis saņēma konkrētai valstij adresētus ieteikumus par tādām attiecīgajām jomām kā pensijas, veselības aprūpe un ilgtermiņa aprūpe (tostarp to atbilstība un ilgtspēja), bērnu aprūpe, nodokļi, sociālie mājokļi, prasmes, pieaugušo izglītība un nodarbinātības politika. Pasākumi, ar ko risina demogrāfiskās pārmaiņas un to ietekmi, veicina arī plašāku sabiedrības progresu saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

Dzimumu līdztiesībai, nediskriminācijai un starppaaudžu taisnīgumam ir jābūt politikas

Kopš 2006. gada **Vācijā** ir izveidotas vairāk nekā **540 vairāku paaudžu mājas** kā “galvenās tikšanās vietas”, lai veicinātu paaudžu sociālo kohēziju. Šie centri atbalsta apkārtējās kopienas, risinot demogrāfisko pārmaiņu radītās problēmas vietējā līmenī.

⁶² Talantu partnerības tiek apspriestas arī ar Nigēriju un Senegālu.

⁶³ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam”, COM(2020)758 final.

izvēles pamatā. Izvēlētajām politikas kombinācijām vienmēr jānodrošina un jāveicina dzimumu līdztiesība un vienlīdzīgas iespējas, jo īpaši, uzlabojot sieviešu efektīvu piekļuvi darba tirgum un ļaujot cilvēkiem Eiropā īstenot savas personīgās vēlmes un izvēles. Šajā ziņā galvenais politikas risinājums ir nodrošināt, ka plaši un formāli tiek nodrošināta kvalitatīva bērnu un ilgtermiņa aprūpe par pieņemamu cenu. Vienlaikus tiek īstenoti politikas risinājumi, kas abpusēji sniedz labumu vairākām vai visām paaudzēm, un tie būtu jāatbalsta dažādās politikas jomās, piemēram, izglītībā un apmācībā (piemēram, starppaaudžu mācības, kas veicina zināšanas un kopīgu prasmju apguvi), mājokļu un aprūpes jomā (piemēram, starppaaudžu dzīve un kopienā balstīta aprūpe, tostarp dienas pakalpojumi pieaugušajiem) un darbavietā (piemēram, vairāku paaudžu darbaspēks, kas atbilst dažādām vajadzībām un sniedz ieguldījumu zināšanu un prasmju nodošanā starp paaudzēm abos virzienos).

Dalībvalstu politikai, ar ko risina demogrāfiskās pārmaiņas, vajadzētu būt balstītai vietējos apstākļos. Tā kā problēmas dažādās dalībvalstīs un reģionos ir atšķirīgas, politikas atbildes būtu jāizstrādā un jāīsteno saskaņoti, aktīvi iesaistoties reģionālajām un vietējām iestādēm. Sava loma ir arī valsts nodarbinātības dienestiem, sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām. Komisija ir gatava atbalstīt dalībvalstis šajā ziņā, tostarp veicinot savstarpēju mācīšanos un paraugprakses apmaiņu visos līmeņos, piemēram, saskaņā ar Talantu veicināšanas mehānismu, kas palīdz ES reģioniem novērst demogrāfiskās pārejas sekas. Gaidāmajā ziņojumā par lauku teritoriju ilgtermiņa vīzijas īstenošanu, ko plānots publicēt 2024. gada sākumā, Komisija īpašu uzmanību pievērsīs arī konkrētajām problēmām, kas saistītas ar demogrāfiju lauku teritorijās.

DEMOGRĀFIJAS RĪKKOPA — GALVENIE ES LĪMEŅA RĪKI, KAS PIEEJAMI DALĪBVALSTĪM

Digitālās tehnoloģijas var palielināt Eiropas konkurētspēju un palīdzēt kompensēt demogrāfisko pārmaiņu ietekmi. Jau tagad mākslīgais intelekts un automatizācija maina Eiropas ekonomiku un darba tirgus. Labi izstrādāts un īstenots politikas pasākums, kas veicina inovāciju un paplašina tehnoloģiju pielietojumu, var palīdzēt kompensēt demogrāfisko pārmaiņu ietekmi uz produktivitāti un fiskālo ilgtspēju. Tehnoloģija var arī padarīt veselību un ilgtermiņa aprūpi rentablāku un uzlabot piekļuvi un kvalitāti šajā jomā, tostarp lauku un attālos reģionos, gados vecākiem cilvēkiem un cilvēkiem ar invaliditāti vai ierobežotām pārvietošanās spējām. Turklāt digitālie rīki var uzlabot novecojošu iedzīvotāju labbūtību, veicinot veselīgāku un aktīvāku dzīvi. Tie var arī veicināt sociālo iesaistīšanos, mazinot vecāka gadagājuma cilvēku sociālo izolāciju, jo īpaši, ja digitālos rīkus izmanto kā līdzekli reālas starppersonu mijiedarbības veicināšanai.

Papildus iepriekš uzskaitītajiem regulatīvajiem instrumentiem un politikas sistēmām ES līmenī ir pieejami vairāki finansēšanas instrumenti, ar ko atbalstīt dalībvalstis. Atveseļošanas un noturības mehānisms stimulē reformas un investīcijas četros rīkkopas pīlāros,

jo īpaši aptuveni 8 miljardi EUR ir novirzīti agrīnai pirmsskolas izglītībai un aprūpei⁶⁴, aptuveni 43,2 miljardi EUR izglītībai⁶⁵ un aptuveni 41,7 miljardi EUR prasmju pilnveidei un pārkvalifikācijai⁶⁶, aptuveni 48,2 miljardi EUR veselības aprūpes un ilgtermiņa aprūpes atbalstam⁶⁷ un aptuveni 15,1 miljards EUR sociālajiem mājokļiem un sociālajai infrastruktūrai⁶⁸. Partnerības nolīgumos 2021.–2027. gadam 26 dalībvalstis ir noteikušas, ka to teritorijās demogrāfija ir būtiska problēma, kas jārisina ar kohēzijas politikas fondu atbalstu. Eiropas Sociālais fonds Plus (ESF+) — ES galvenais instruments ieguldījumiem cilvēkos — kopā ar dalībvalstīm novirza gandrīz 7 miljardus EUR, lai veicinātu dzimumu līdzsvaru darbā, vienlīdzīgus darba apstākļus un labāku darba un privātās dzīves līdzsvaru, kā arī 427 miljonus EUR, lai atbalstītu strādājošo aktīvu un veselīgu novecošanu. Gaidāmais kohēzijas politikas programmu vidusposma pārskats⁶⁹, kas jāpabeidz līdz 2025. gada vidum un ko veiks saskaņā ar 2024. gadā pieņemtajiem ieteikumiem konkrētām valstīm, dos iespēju novērtēt situāciju šajos reģionos un vajadzības gadījumā saskaņot Kohēzijas politikas fondu plānošanu. Turklāt programma “Apvārsnis Eiropa” ar 43 miljoniem EUR finansē pētniecību, lai samazinātu prasmju nepietiekamību un neatbilstību, kā arī ar 27 miljoniem EUR, lai novērstu demogrāfisko pārmaiņu sociālekonomisko ietekmi.

Lai efektīvi pārvaldītu demogrāfiskās pārmaiņas, ir nepieciešami visaptveroši, kvalitatīvi un detalizēti dati un spēja ES un valstu līmenī vākt un novērtēt datus un zināšanas, lai veiktu analīzi un sniegtu norādījumus par piemērotiem risinājumiem. Svarīga ir arī pasākumu koordinēšana. Valsts līmenī dalībvalstis ir veikušas vai sāk demogrāfisko pārmaiņu un to ietekmes novērtējumu, piemēram, **Nīderlandē** to dara “Demogrāfiskās attīstības līdz 2050. gadam valsts komiteja”. Papildinot šīs darbības, Eiropas statistika par iedzīvotājiem un migrāciju un ES līmeņa “Demogrāfijas atlants” jau nodrošina vēl nebijušu datu kopumu, interaktīvas kartes un diagrammas šajā jomā, kā arī citus rīkus, piemēram, Lauku novērošanas centru. Tomēr lielāka uzmanība būs jāpievērš pierādījumu bāzes veidošanai un spēju vākšanai, lai varētu novērtēt un turpmāk paredzēt demogrāfiskās tendences un to ietekmi, tostarp to, kā labāk izstrādāt politiku, lai apmierinātu mainīgās senioru grupas vajadzības mūsu sabiedrībā. Būtisks solis šajā virzienā ir priekšlikums regulai par Eiropas statistiku par iedzīvotājiem un mājokļiem⁷⁰, kuras mērķis ir modernizēt un integrēt demogrāfijas, starptautiskās migrācijas un tautas un mājokļu skaitīšanas statistiku.

⁶⁴ Dati 2023. gada 28. septembrī. Dati ir balstīti uz pīlāru marķēšanas metodiku, kas paredzēta atveseļošanas un noturības rezultātu pārskatam, un tie atbilst pasākumiem, kas piešķirti politikas jomai “Pirmsskolas izglītība un aprūpe” kā primārajai vai sekundārajai politikas jomai. Lai iegūtu jaunāku informāciju un datus par ANM, skatīt arī Komisijas ziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei “Atveseļošanas un noturības mehānisma īstenošana — turpmākā virzība”, COM (2023) 545 final/2.

⁶⁵ Turpat. Dati atbilst pasākumiem, kas piešķirti politikas jomai “Vispārējā, profesionālā un augstākā izglītība” kā primārajai vai sekundārajai politikas jomai.

⁶⁶ Turpat. Dati atbilst pasākumiem, kas piešķirti politikas jomai “Pieaugušo izglītība”, “Zaļās prasmes un darbavietas” un/vai “Cilvēkkapitāls digitalizācijā” kā primārajai vai sekundārajai politikas jomai.

⁶⁷ Turpat. Dati atbilst pasākumiem, kas piešķirti politikas jomai “Veselības aprūpe” un/vai “Ilgtermiņa aprūpe” kā primārajai vai sekundārajai politikas jomai.

⁶⁸ Dati 2023. gada 5. oktobrī. Dati atbilst pasākumiem, kas piešķirti politikas jomai “Sociālie mājokļi un cita sociālā infrastruktūra” kā primārajai vai sekundārajai politikas jomai.

⁶⁹ Eiropas Reģionālās attīstības fonds, Eiropas Sociālais fonds Plus, Kohēzijas fonds un Taisnīgas pārkārtošanās fonds.

⁷⁰ Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai par Eiropas statistiku par iedzīvotājiem un mājokļiem, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 862/2007 un atceļ Regulas (EK) Nr. 763/2008 un (ES) Nr. 1260/2013, COM(2023) 31 final.

Lai uzlabotu pieejamos rīkus, Komisija:

pastiprinās datu un pierādījumu bāzi:

- pārveidos **Demogrāfijas atlantu** par dinamisku platformu zināšanu par demogrāfiju radīšanai un izplatīšanai ES līmenī, veicinot informācijas apmaiņu starp dalībvalstīm;
- saskaņā ar Eiropas Statistikas sistēmu atbalstīs dalībvalstis **iedzīvotāju un mājojumu statistikas uzlabošanā** un inovatīvu darbību īstenošanā, pamatojoties uz turpmāko Eiropas iedzīvotāju un mājojumu statistikas regulējumu (*ESOP*);
- atbalstīs analītiskās darbības **ESF+ nodarbinātības un sociālās inovācijas (EaSI) sadaļā** 2024. gadā, pievēršoties galvenajiem demogrāfisko pārmaiņu aspektiem, jo īpaši saistībā ar ilgmūžību, novecošanu un ilgtermiņa aprūpi;
- **ar programmu “Apvārsnis Eiropa”** atbalstīs pētījumu par politikas atbildēm uz demogrāfijas radītajām problēmām, tostarp pētījumu par ilgtermiņa aprūpes pieaugošās nepieciešamības (“aprūpes vilnis”) ietekmi, kas jāpublicē līdz 2025. gadam;

atbalstīs ar demogrāfiju saistītās politikas pārskatīšanu un uzlabošanu visos līmeņos:

- sadarbībā ar prezidentūru veicinās **regulārus dialogus un informācijas apmaiņu** ar dalībvalstīm par visiem demogrāfijas aspektiem, izmantojot īpašas struktūras un resursus;
- izmantos **Tehniskā atbalsta instrumentu**, lai sniegtu palīdzību valsts iestādēm pēc to pieprasījuma, lai izstrādātu vai atjauninātu valsts stratēģijas, kuru mērķis ir risināt demogrāfiskās pārmaiņas, jo īpaši saistībā ar pamatprogrammām “Jaunatne vispirms”, “Prasmes”, “Reģionālās attīstības šķēršļu pārvarēšana” un “Migrantu integrācija un talantu piesaiste”;
- 2024. gada sākumā publiskos **9. ziņojumu par Kohēzijas fondu**, kas sniegs iespēju pārdomāt, kā kohēzijas politika palīdz dalībvalstīm risināt demogrāfiskās problēmas;
- **ieklaus ar demogrāfiju saistītas bažas** attiecīgos **ES līmeņa** politikas priekšlikumos un vajadzības gadījumos tiem pievienotajos ietekmes novērtējumos;
- **2024. gada pirmajā pusē organizēs tematisku konferenci**, lai pārdomātu, kā sistēmas un politika var nodrošināt ilgmūžību Eiropā, pamatojoties uz galvenajiem secinājumiem, kas gūti ziņojumos par pensiju pietiekamību un novecošanu;

nodrošinās, ka neviens ES reģions nav atstāts novārtā:

- 2023. gada 23. un 24. novembrī oficiāli palaidīs **platformu “Talantu izmantošana”** un turpinās piedalīties turpmākos Talantu kultivēšanas mehānisma aicinājumos;
- pievērsīs īpašu uzmanību īpašajām problēmām, kas saistītas ar demogrāfiju lauku teritorijās gaidāmajā **ziņojumā par lauku teritoriju ilgtermiņa vīzijas īstenošanu**;
- atbalstīs **100 reģionālu inovācijas ieleju** izveidi, iesaistot ES reģionus ar zemākiem inovācijas rādītājiem, piešķirot finansējumu 100 miljonu EUR apmērā no programmas “Apvārsnis Eiropa” un 70 miljonus EUR no ERAF instrumenta “Starpreģionālās

investīcijas inovācijā” (I3);

- regulāri organizēs dialogu attiecīgajā **Komisijas ekspertu grupā**, kas nodarbojas ar kohēzijas politikas fondiem⁷¹, par demogrāfiskajām problēmām un attiecīgo fondu atbalstu, lai nodrošinātu, ka demogrāfiskās problēmas tiek pienācīgi risinātas to plānošanas un īstenošanas procesā;
- aicinās dalībvalstis izmantot gaidāmo **kohēzijas politikas programmu vidusposma pārskatu**, lai vajadzības gadījumā pielāgotu programmas demogrāfisko problēmu radītajām vajadzībām.

5. SECINĀJUMI

Demogrāfiskās pārmaiņas pamatīgi ietekmē mūsu dzīvi un mūsu ekonomikas konkurētspēju. Lai gan “ilgmūžīga sabiedrība” var mums palīdzēt pielāgoties un izmantot jaunas iespējas, sabiedrības novecošana un darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita samazināšanās var saasināt esošās problēmas, kas saistītas ar darbaspēka, produktivitātes un valsts budžeta nepietiekamību, negatīvi ietekmējot ekonomiku un sabiedrību kopumā. Demogrāfiskās tendences var arī veicināt atšķirību palielināšanos starp reģioniem un valstīm, kas var graut sociālo kohēziju un ticību tam, ka mūsu demokrātiskās institūcijas var nodrošināt plašu labklājību un labbūtību.

Eiropai ir jāīsteno visaptveroša pieeja, kas dotu visām paaudzēm iespēju īstenot savus talantus un centienus. ES vadītāji Granadā puda apņēmību ieguldīt nākotnes prasmēs un risināt demogrāfiskās problēmas. Lai izveidotu noturīgu, ilgtspējīgu ekonomiku, kas darbojas cilvēku labā, un sabiedrību, kurā indivīdi var īstenot savu potenciālu, ir ļoti svarīgi rūpīgi līdzsvarot dažādus politikas mērķus. ES un valstu politikai būtu jāļauj cilvēkiem visā Eiropā saskaņot ar ģimeni saistītus nolūkus un algotu darbu. Mūsu centienos vienmēr jāņem vērā dzimumu līdztiesība, nediskriminācija, pamattiesību ievērošana un starppaaudžu taisnīgums. Tā kā akūta darbaspēka nepietiekamība apgrūtina uzņēmumus visā ES, ārkārtīgi svarīga ir arī likumīgā migrācija un trešo valstu valstspiederīgo efektīva integrācija, kas papildina Savienības talantu izmantošanu. Plānotajā sociālo partneru samitā *Val Duchesse* 2024. gada pirmajā pusē būs iespēja turpināt risināt aktuālo darbaspēka un prasmju nepietiekamības problēmu. Lai risinātu konkurētspējas problēmu kopumā, Komisijas priekšsēdētāja ir uzdevusi bijušajam ECB prezidentam un Itālijas valdības vadītājam Mario Dragi līdz 2024. gada vasarai sagatavot ziņojumu par ES konkurētspēju nākotnē.

Strādājot kopā, mēs varam virzīties uz spēcīgu, dinamisku, konkurētspējīgu un saliedētu Eiropu. Šajā paziņojumā ir uzsvērtas galvenās reformas un investīcijas, kas nepieciešamas, lai risinātu un pārvaldītu demogrāfiskās pārmaiņas Eiropā. Kā norādīts iepriekš, politikas veidotājiem dalībvalstīs tie būtu jāpiemēro atbilstoši valsts un reģionālajiem apstākļiem, izmantojot visu valdības struktūru pieeju. Komisija ir apņēmusies palīdzēt dalībvalstīm efektīvi izmantot pieejamos rīkus un šajā nolūkā turpināt tos attīstīt. Politikas veidotājiem savos

⁷¹ Ekspertu grupa Kopīgo noteikumu regulas fondu jautājumos (KNR ekspertu grupa), sk. C(2021) 7888 final.

centienos arī jāveicina pilsoņu aktīva līdzdalība un jāiesaista visi dalībnieki — sociālie partneri, pilsoniskās sabiedrības organizācijas un citi, balstot politiku vietējos apstākļos. Tādā veidā mēs varam palīdzēt indivīdiem un kopienām attīstīties, veicinot gan pašreizējo, gan nākamo paaudžu labklājību un labbūtību.